

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Eva Stránská

Význam viktimologie pro prevenci kriminality

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Marie Vanduchová, CSc.

Katedra: trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 06.12.2018

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 149 565 znaků včetně mezer.

Eva Stránská

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat JUDr. Marii Vanduchové, CSc., za její vedení, cenné rady a ochotný a vstřícný přístup během zpracování této diplomové práce. Také děkuji své rodině a všem, kteří mne podporovali po celou dobu studia na Právnické fakultě, a tím ho tak trochu prožili se mnou.

Obsah

Úvod	1
1. Viktimologie a prevence kriminality jako součást kriminologie	3
2. Kriminalita	5
2.1. Pojem a charakteristické znaky kriminality.....	5
2.1.1. Rozsah kriminality	5
2.1.2. Úroveň kriminality	6
2.1.3. Struktura kriminality	6
2.1.4. Dynamika kriminality	6
2.2. Skutečná, registrovaná a latentní kriminalita	7
2.3. Kontrola kriminality	9
3. Viktimologie	10
3.1. Pojem a předmět viktimologie.....	10
3.2. Historie viktimologie.....	11
3.3. Oběť trestného činu	15
3.3.1. Pojem oběť	15
3.3.2. Oběť vs. poškozený.....	17
3.3.3. Typologie obětí	18
3.4. Další základní viktimologické pojmy.....	20
3.4.1. Viktimnost.....	20
3.4.2. Viktimizace	21
3.4.3. Újma způsobená viktimizací.....	25
3.5. Viktimologické výzkumy	27
3.6. Mýty o obětech	30
4. Pomoc obětem trestných činů	33
4.1. Laická pomoc	33
4.2. Odborná pomoc	34
4.2.1. Psychologické poradenství.....	35
4.2.2. Sociální poradenství.....	36
4.2.3. Právní pomoc a poskytování právních informací.....	36
4.2.4. Restorativní programy.....	37
4.3. Organizace poskytující pomoc obětem	39

5.	Prevence kriminality	40
5.1.	Pojem prevence	40
5.2.	Typologie prevence	40
5.3.	Primární, sekundární, terciární prevence.....	41
5.4.	Sociální, situační, viktimologická prevence.....	42
5.4.1.	Sociální prevence	42
5.4.2.	Situační prevence	43
5.4.3.	Viktimologická prevence	44
5.5.	Bližší pohled na viktimologickou prevenci.....	44
5.5.1.	Primární viktimologická prevence	45
5.5.2.	Sekundární viktimologická prevence.....	46
5.5.3.	Terciární viktimologická prevence	47
6.	Aplikace viktimologických poznatků – mravnostní trestné činy.....	48
6.1.	Mravnostní (sexuální) kriminalita	48
6.2.	Znásilnění	49
6.2.1.	Základní charakteristika	49
6.2.2.	Statistické údaje	50
6.2.3.	Mýty a předsudky o znásilnění a jeho obětech	51
6.3.	Prevence v oblasti mravnostní kriminality	53
6.4.	Aktuální souvislosti	55
6.4.1.	#MeToo	55
6.4.2.	Istanbulská úmluva.....	56
	Závěr	58
	Seznam použitých zdrojů	60
	Abstrakt	66
	Abstract	67
	Název práce a klíčová slova / Thesis title and key words.....	68

Úvod

Kriminalita je jev, který se vyskytuje ve společnosti všude na světě snad po celou dobu existence lidstva a bude ji provázet i nadále. Nelze ji zcela vymýtit, ale nelze se k ní ani otočit zády. Je potřeba ji uchopit jako celospolečenský problém, zkoumat ji a snažit se přijít na způsoby, jak jí co nejlépe předcházet. Je totiž mnohem lepší problému předcházet, než pak následně řešit jeho důsledky. Proto by vedle represe měla být věnována dostatečná pozornost a energie také prevenci kriminality.

Kriminalitu jakožto komplexní problematiku zkoumá kriminologie. Je však třeba ptát se nejen na to, jak tento jev ovlivňuje společnost jako celek, ale také jak se dotýká obětí, tedy osob, proti kterým tyto činy směřují a kterým v jejich důsledku vzniká újma. Právě na ně se zaměřují viktimologové. Viktimologie je věda, která je často řazená pod kriminologii, a která v posledních letech nabývá na významu a těší se čím dál většímu zájmu. Zkoumá vlastnosti obětí, a jak její vztah k pachateli ovlivňuje samotnou trestnou činnost. Zaměřuje se na její roli a postavení v rámci trestního řízení. Sleduje proces, kdy se z člověka stává oběť, a snaží se přijít na způsoby, jak této negativní zkušenosti pokud možno předejít. Důležitým tématem je také pomoc obětem trestných činů. Obecně viktimologie nazírá na kriminalitu pohledem obětí, který stál po značnou dobu pouze v pozadí, a díky tomuto úhlu pohledu je tato problematika o něco jasnější.

Toto téma jsem si vybrala proto, že mě jako širší oblast nejvíce oslovilo trestní právo, kam tato problematika spadá. Kriminologie i viktimologie jsou interdisciplinární vědy propojující právo se sociologií, psychologií či medicínou a zejména právě psychologie mě také velmi zajímá. Chtěla jsem se tedy věnovat tématu s přesahem také do jiných disciplín než je právo, což viktimologie plně splňuje.

Cílem této práce je exkurz do viktimologie a analýza toho, jaké poznatky může tento obor přinést a jak je lze využít v praxi, zejména při vytváření a realizaci opatření v oblasti prevence kriminality.

Co se týče obsahové struktury této diplomové práce, rozdělila jsem ji do šesti kapitol. V první kapitole se pouze v krátkosti věnuji kriminologii jakožto zastřešujícímu tématu viktimologie a prevence kriminality.

Druhá kapitola je věnována otázce kriminality, jakou roli v ní zaujímají oběti a jaké jsou možnosti její kontroly. V několika bodech je vymezen pojem kriminality a její základní charakteristické rysy. Je zde také popsáno, jaký je rozdíl mezi skutečnou, registrovanou a latentní kriminalitou a co nejčastěji způsobuje její latenci.

Třetí kapitola již podrobněji pojednává o samotné viktimologii. Zde nemůže chybět trocha historie z oboru. Blíže jsou rozpracovány viktimologické pojmy v čele s ústředním pojmem, kterým je oběť trestného činu. Dále zjišťuji význam viktimologických výzkumů. Na závěr jsem vybrala některé mýty o obětech, které ovlivňují a často velmi komplikují postavení obětí, a které jsou bohužel stále silně zakořeněné ve společnosti.

Pomoci obětem trestných činů se věnuje čtvrtá kapitola, která ji dělí na pomoc laickou a odbornou a v rámci té odborné se zabývá novodobými programy tzv. restorativní justice. Zmiňuji zde také několik nestátních neziskových organizací, které se významnou měrou podílí nejen na pomoci obětem trestné činnosti, ale také na realizaci opatření prevence kriminality.

Pátá kapitola se týká tématu prevence kriminality a jejím možnostem. Prevence je rozčleněna do různých typologií, zejména podle okruhu adresátů a podle obsahového zaměření. Poté je blíže rozpracována tzv. viktimologická prevence.

V šesté a poslední kapitole jsou aplikovány viktimologické poznatky, o kterých je pojednáváno v předchozích kapitolách, na konkrétnější oblast trestné činnosti, na mravnostní kriminalitu. Zvláště jsem se pak zaměřila na trestný čin znásilnění, protože je nejčastějším mravnostním trestným činem, je to jeden z nejvíce zraňujících činů vůbec, a také protože je nejspíš nejvíce diskutovaným činem sexuální kriminality. Další část této kapitoly hledá odpověď na otázku, která preventivní opatření lze pro tento typ kriminality využít. Na závěr práce jsem vybrala dvě aktuální témata, která souvisí s otázkou obětí mravnostní kriminality, a která v současné době nejvíce rezonují českou společností, a to diskuzi okolo hnutí #MeToo a ratifikaci Úmluvy Rady Evropy o prevenci a potírání násilí na ženách a domácího násilí, zkráceně Istanbulské úmluvy.

1. Viktimologie a prevence kriminality jako součást kriminologie

Viktimologie a také kriminalita a její prevence jsou témata, která spadají do oblasti kriminologie. Níže uvádím pouze několik základních poznámek o kriminologii jakožto zastřešujícím tématu této práce.

Pojem kriminologie vychází z latinského „crimen“ (zločin) a „logos“ (věda, nauka), obecně lze tedy kriminologii chápat jako vědu o zločinu, resp. kriminalitě. Napříč literaturou lze nalézt mnoho definic tohoto pojmu. Jedna z nich například definuje kriminologii jako „*vědu o kriminalitě (zločinnosti), o jejích pachatelích a obětech a o její kontrole*“¹, případně lze uvést jinou definici, podle které je kriminologie „*empirická věda zaměřená na poznávání reálných jevů a okolností souvisejících s kriminalitou*“²

Pro vymezení této nauky je proto důležité definovat také kriminalitu (zločinnost), která je hlavním předmětem kriminologie. Existují dvě pojetí pojmu kriminalita, a to pojetí legální (juristické) a sociologické. Legální pojetí za kriminalitu považuje pouze to, co za ni označuje zákonodárce, přesněji takové chování, které je vymezeno ve skutkových podstatách trestných činů obsažených ve zvláštní části trestního zákoníku. Sociologické pojetí chápe kriminalitu jako společensky škodlivé deviantní chování zahrnující sociálně patologické jevy, které sice nemusí být vždy trestné, ale které často s kriminalitou úzce souvisí, případně mohou být její příčinou, jako například užívání návykových látek, alkoholismus, prostituce, domácí násilí, apod.

Kriminologii je možno zařadit mezi tzv. kriminální vědy, mezi které mimo ni patří také trestní právo, kriminalistika a kriminální politika. Trestní právo stanovuje systém a výklad trestněprávních norem a to jak práva hmotného tak procesního. Kriminalistika upravuje metody a postupy vyšetřování a odhalování již spáchaných trestných činů. Cílem kriminální politiky pak je reforma a rozvoj trestního práva, alternativních trestů, prevence kriminality či ochrany obětí trestných činů.

Kriminologie je však samostatná empirická věda spočívající v získávání přezkoumatelných poznatků ohledně zločinnosti takové jaká je a o tom, jaké jsou důsledky právních norem týkající se této oblasti v praxi. Tyto poznatky následně ovlivňují trestní právo a trestní politiku jakožto vědy normativní, které stanovují, co by v oblasti kriminality být mělo, jaké normy platí nebo by měly platit a jak je vykládat.

---

¹ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. 3., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008., str. 15.

² VÁLKOVÁ, H., KUČTA, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012., str. 1.

Hlavním cílem kriminologie je omezení kriminality do společensky přijatelných a únosných mezí, nikoli její likvidace, protože stavu společnosti bez jakékoliv kriminality nelze nikdy plně dosáhnout. Kriminologické poznatky také často vedou k potlačování mýtů a chybných názorů týkajících se příčin kriminality, osob pachatelů či obětí trestných činů. Zkoumají účinnost trestněprávních metod a celkového trestního procesu a umožňují rozvoj prevence, případně dávají základ úvahám o kriminalizaci či dekriminalizaci určitých jevů ve společnosti.

Kriminologii lze označit za nauku multidisciplinární, která kombinuje znalosti nejen trestního práva či kriminalistiky, ale také soudního lékařství, sociologie, psychologie, psychiatrie či pedagogiky. Právě pro otázky týkající se obětí trestných činů je typický silný vliv a význam psychologie, která napomáhá bližšímu pochopení osobnosti oběti a její roli v rámci trestné činnosti.

Předmět kriminologie se ovšem neomezuje pouze na pojem zločinu (ve smyslu trestného činu) jako takového, ale zahrnuje také další související témata, podle kterých lze kriminologii rozdělit na následující jednotlivé úžeji vymezené oblasti. Kriminální fenomenologie, která se zabývá popisem jevů kriminality, jejím stavem, strukturou a dynamikou. Příčiny kriminality a kriminogenní faktory a procesy zkoumá kriminální etiologie. Klinická kriminologie se zaměřuje na osobu pachatele. Dále se vymezuje penologie týkající se trestních sankcí, jejich ukládání a účinností. Od 80. let 20. století se rozvíjí tzv. restorativní justice, která pro nápravu negativních důsledků kriminality zapojuje všechny osoby, jichž se trestná činnost týká, neboli „*usiluje o obnovu narušených vztahů, a za tím účelem deleguje klíčová rozhodnutí do rukou těch, kterých se trestný čin bezprostředně týká – oběti, dotčenému společenství (komunitě) a pachateli*“.³

Pro tuto práci jsou ovšem nejdůležitější témata viktimologie a prevence kriminality, které budou dále podrobněji rozpracovány.

Viktimologie je součástí kriminologie zaměřená na oběti trestných činů, na jejich význam pro chápání kriminality a na to, jak mohou znalosti o obětech napomoci v oblasti prevence.

Prevence kriminality neboli tzv. kriminální profylaxe, směřuje k předcházení a omezování výskytu jevů, které kriminalitu provázejí, případně které mohou být i její příčinou. Vychází z myšlenky, že je lepší kriminalitě předcházet odstraňováním nebezpečných jevů ve společnosti, než napravovat následky způsobené trestnými činy.

---

³ VÁLKOVÁ, H. a KUČHTA, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012., str. 6.

2. Kriminalita

Jak bylo zmíněno výše, ústředním předmětem kriminologie je kriminalita. Předtím, než lze přistoupit k hledání a objasňování příčin kriminality a k otázce její kontroly, je nutné vymezit pojem kriminality a popsat její charakteristické znaky. Lze zkoumat, jaká je kriminalita na určitém území, její vývoj a strukturu.

Pro zjišťování jevů charakterizujících kriminalitu jsou užitečné vědomosti týkající se obětí trestných činů, ať už to jsou informace poskytované přímo oběťmi, nebo dovozené na základě výsledků viktimologických šetření.

2.1. Pojem a charakteristické znaky kriminality

„Kriminalita je masovým, hromadným jevem, skládajícím se z mnoha prvků.“⁴ Je to sociálně patologický jev vyskytující se v celé společnosti, který reálně nelze zcela vymýtit. Kriminalita byla ve společnosti vždy a bude v ní i nadále. Proto není možné směřovat k jejímu úplnému odstranění, ale spíše k její co nejúčinnější a nejefektivnější kontrole.

Popisem kriminality a jejích znaků se zabývá zejména kriminální statistika. Kriminální statistiky mohou být různé podle toho, jaké subjekty je vytváří, tedy například policejní, justiční či vězeňské.

Mezi základní znaky charakterizující kriminalitu patří její rozsah, úroveň (intenzita), struktura a dynamika.

2.1.1. Rozsah kriminality

Rozsah kriminality (někdy také označován jako její stav) vyjadřuje počet jednotlivých registrovaných trestných činů spáchaných na určitém území v určitém období. Jedná se o kvantitativní ukazatel kriminality, který je dán v absolutních číslech. Například v roce 2016 bylo na území České republiky policií registrováno 218 162 trestných činů.⁵ Rozsah ovšem nezohledňuje demografický vývoj či počet obyvatel na příslušném území. Obecně jej ovlivňuje mnoho faktorů, které mohou skutečný stav kriminality zkreslovat. Výkaz změny v rozsahu registrované kriminality nemusí nutně znamenat stejnou změnu skutečné kriminality. K bližší představě proto slouží informace o úrovni kriminality.

---

⁴ GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. *Kriminologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014., str. 30.

⁵ DIBLÍKOVÁ, S. a kol. *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2016*. 1. vyd. Praha: IKSP, 2017. str. 11.

2.1.2. Úroveň kriminality

Úroveň či intenzita kriminality je relativní veličinou určující četnost výskytu trestných činů vzhledem k určitému počtu obyvatel na stanoveném území. Je vyjádřena v indexech udávajících počet trestných činů na 1 000, 10 000 nebo 100 000 obyvatel v dané lokalitě. Údaj o intenzitě může zahrnovat všechny trestné činy nebo jen vybrané, celou Českou republiku nebo jen část jejího území, všechny obyvatele nebo jen některé sociodemografické skupiny. Pro příklad, v roce 2016 byl index pro celou Českou republiku na 1 000 obyvatel 20,62, avšak pro Prahu 44,07 (nejvyšší index v ČR) a pro Pardubický kraj 11,47 (nejnižší index v ČR).⁶ Úroveň kriminality ale nepočítá s trestnými činy spáchanými cizinci na daném území a s trestnými činy spáchanými obyvateli tohoto území na území jiném.

2.1.3. Struktura kriminality

Dalším znakem kriminality je struktura, která je její kvalitativní stránkou. Strukturu lze posuzovat podle řady znaků, například podle konkrétních trestných činů, osoby pachatele a oběti (s přihlédnutím k jejich věku, pohlaví či vzdělání apod.), územního hlediska nebo podílu recidivy. Strukturování je spojeno s klasifikací kriminality, pachatelů nebo obětí. Právě poznatky o struktuře kriminality z pohledu obětí trestných činů jsou pro viktimologii důležité. Tyto poznatky jsou získávány zejména prostřednictvím policejních statistik. Z těch mimo jiné vyplývá, že počet evidovaných obětí trestných činů v roce 2015 činil 40 380 osob.⁷ Podrobněji informace o obětech kriminality vyplývající z policejních statistik každoročně zpracovává Institut pro kriminologii a sociální prevenci ve svých analýzách kriminality.

2.1.4. Dynamika kriminality

Posledním znakem popisujícím kriminalitu je její dynamika, která vyjadřuje změny kriminality v čase a zachycuje ji jako proces. Mohou být sledovány změny v rozsahu, intenzitě nebo struktuře kriminality. Dynamiku kriminality charakterizují dva parametry, a to směr a tempo. Směr probíhajících změn může být vzestupný, sestupný či stagnující a dynamika popsána pouze tímto znakem je označována jako tendence vývoje kriminality.

---

⁶ DIBLÍKOVÁ, S. a kol. *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2016*. 1. vyd. Praha: IKSP, 2017. str. 19.

⁷ DIBLÍKOVÁ, S. a kol. *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2015*. 1. vyd. Praha: IKSP, 2016. str. 84

Tempo vypovídá o rychlosti probíhajících změn a popis dynamiky kriminality zahrnující také tento znak se označuje jako trend vývoje kriminality.⁸ Na základě pozorování změn kriminality existují snahy o tzv. kriminologické prognózování neboli předvídání vývoje kriminality do budoucna. Příkladem může být následující prognóza vývoje rozsahu kriminality na území České republiky. Podle dostupných statistik vyplývá, že po roce 1989 došlo k prudkému nárůstu kriminality, který trval po celá 90. léta, ale od roku 2000 až dodnes stále mírně klesá.⁹ Z toho pak lze odhadovat, že pokud nedojde k markantní změně některé proměnné ovlivňující kriminalitu, bude kriminalita klesat i v následujících letech.

2.2. Skutečná, registrovaná a latentní kriminalita

Při práci s údaji o kriminalitě je třeba vždy rozlišovat kriminalitu skutečnou, registrovanou a latentní. Skutečná kriminalita tvoří veškerou kriminalitu. Ovšem reálně se orgány činné v trestním řízení dozví a zaevidují pouze část skutečné kriminality. Tato část se pak označuje jako registrovaná či zjevná kriminalita. Rozdílem mezi skutečnou a registrovanou kriminalitou je kriminalita latentní, tedy taková, která není orgánům činným v trestním řízení vůbec známa. Latentní kriminalita relativizuje údaje statistik o stavu, struktuře a dynamice kriminality, protože ty jsou sestavovány podle registrovaných trestných činů.

Obecně platí, že o větší části kriminality se orgány činné v trestním řízení nedozví. Nejčastějším způsobem, jakým se policie dozvídá o trestných činech, je jejich oznámení buď třetí osobou, nebo samotnými oběťmi. Odhalení důvodů, proč oběti neoznamují spáchané trestné činy, může pomoci k přijetí konkrétních kroků v rámci prevence kriminality, které ve svém důsledku povedou k eliminaci těchto důvodů. To by mělo reálně vést k častějšímu oznamování trestné činnosti, a tudíž také k přesnější představě o kriminalitě, což může opět směřovat k přijímání účinnějších opatření prevence.

Míra latence je ovlivňována mnoha faktory. Liší se u jednotlivých trestných činů, kdy většinou platí, že čím závažnější je čin nebo čím vyšší je škoda, tím menší je latence. Například o vraždě se policie dozví spíše než o bagatelní krádeži. Dále ji ovlivňuje právní vědomí občanů, vztah mezi pachatelem a obětí či tolerance poškozených. Hlavně je to ale ochota poškozených resp. obětí trestné činy oznamovat. Každá oběť řeší dilema, zda čin

---

⁸ BRUNA, E., *Vybrané kapitoly z kriminologie*. 2. vyd. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2014. str. 30

⁹ GRIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. *Kriminologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014., str. 40-41

oznámit či neoznámit. S tím se pojí pojem „viktimologický paradox“, podle kterého bývají traumatizující (násilné, sexuální) zločiny jen velmi málo oznamovány.¹⁰

Obětem může v oznámení trestného činu bránit strach z pachatele (domácí násilí), stud (znásilnění), vztah k pachateli (trestné činy spáchané mezi rodinnými příslušníky), ale i fakt, že oběť nepocítuje dané jednání jako závažný zásah do svých práv. Neochota může pramenit také z nedůvěry v kompetentnost a efektivnost orgánů činných v trestním řízení. Otázka důvěry se podle výzkumu neziskové organizace STEM z roku 2017 v nedávné době zlepšila. Výsledky tohoto výzkumu ukazují, že od roku 2003, kdy důvěru v policii mělo 38% dotázaných, tato důvěra postupně stoupala až na 65% dotázaných v roce 2017. V případě hodnocení práce soudů si 41% osob v roce 2017 myslelo, že soudy odvádějí dobrou práci, oproti roku 2003, kdy si to myslelo pouze 25% osob. Na otázku důvěry ve schopnosti orgánů činných v trestním řízení odpovědělo pozitivně 46% dotázaných, což je nárůst o 11 procentních bodů oproti výzkumu provedeného v roce 2011.¹¹

Neoznamování trestných činů a tolerance občanů ke kriminálnímu chování je také jedním z důvodů vyšší míry kriminality. Pachatel může totiž nabýt pocitu nedotknutelnosti na základě přesvědčení, že oběť trestný čin určitě neoznámí, a proto pro něj dané protiprávní jednání nebude mít vážné důsledky. Ještě horším případem je, pokud pachatel nebo dokonce samotná společnost osobu vůbec za oběť nepovažuje a je toho názoru, že si dané jednání snad i zasloužila.

Ke zjišťování latentní kriminality dochází prostřednictvím dotazníkových šetření, které mohou mít několik podob.¹² Jedním z nich je výzkum informátorů, který čerpá informace z výpovědí osob mající znalosti o trestných činech jiných osob. Dále jsou to tzv. self-reports, neboli poskytování informací pachateli o trestných činech, kterých se sami dopustili. Informace o latentní kriminalitě poskytují také tzv. expertní šetření opatřující výsledky na základě odhadů odborníků ohledně stavu kriminality či prováděním experimentů. Pro tuto diplomovou práci jsou ovšem nejdůležitější tzv. viktimologické výzkumy. Jedná se o šetření směřující k obětem trestných činů, díky kterým se dozvídáme větší podrobnosti o kriminalitě z jejich úhlu pohledu. Například z předběžných výsledků momentálně zpracovávaného výzkumu mimo jiné vyplývá, že krádež auta nenahlásilo pouze

---

¹⁰ VÁLKOVÁ, H. a KUČHTA, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012., str. 203.

¹¹ *Důvěra veřejnosti v českou policii trvale roste*. In: STEM.cz [online]. 26.7.2017 [cit. 2018-06-25]. Dostupné z: <https://www.stem.cz/duvera-verejnosti-v-ceskou-policii-trvale-roste/>

¹² NOVOTNÝ, O. a ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. 3., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008., str. 49-50.

8% respondentů, ale naopak některé násilné trestné činy mají vysokou míru latence: fyzické napadení nenahlásilo 69% obětí, sexuální napadení 79%, domácí násilí 83%.¹³

Blíže k viktimologickým výzkumům viz níže v kapitole pojednávající o viktimologii.

2.3. Kontrola kriminality

Kontrola kriminality „zahrnuje všechny společenské instituce, strategie a sankce, jejichž cílem je dosažení konformity chování v oblasti regulované normami trestního práva“.¹⁴ Má za cíl v co nejvyšší míře zabránit či napravit důsledky trestné činnosti. V širším smyslu jde také o kontrolu jiných sociálně patologických jevů, které jsou často s kriminalitou spojovány (kriminogenní faktory). Závěry klíčové pro kontrolu kriminality lze vyvozovat právě z poznatků týkajících se charakteristických znaků kriminality, jak jsou uvedeny výše.

Kontrola kriminality má dva směry – represí a prevenci. Represivní a preventivní strategie jsou relativně samostatné, nepůsobí ovšem úplně odděleně, ale ideálně se vzájemně doplňují. V současné době se pozornost čím dál tím více otáčí z represivních opatření na prevenci a zaměřuje se na kriminogenní faktory, i když finanční výdaje na represivní opatření stále výrazně převažují.

Represe se snaží potrestat a napravit trestnou činnost již spáchanou. Jedná se o činnost státu zakládající se na postihu pachatele prostřednictvím ustanovení trestního práva. Zaměřuje se tedy na ukládání a výkon trestů, jejich účel a účinnost. V souladu se základním principem trestního práva, tedy subsidiarity trestní represe, by měla trestní represe nastupovat až v případech, kdy jsou jiná opatření nedostatečná.

Naproti tomu účelem prevence je kriminalitě předcházet. Jde o snahu zabránit trestné činnosti ještě před jejím vznikem či pokračováním a působí také již na kriminogenní faktory. Staví tak na přesvědčení, že je lepší kriminalitě předcházet, než řešit její následky, protože takové řešení ex post může být značně komplikované, ale i finančně náročné. Bližším rozborem prevence kriminality a jejím členěním se zabývá část „Prevence kriminality“.

---

¹³ ROUBALOVÁ, M., HOLAS, J., KOSTELNÍKOVÁ, Z., PEŠKOVÁ, M. Výzkum obětí trestné činnosti – první výsledky. *Kriminalistika*. 2/2018. str. 130.

¹⁴ ZAPLETAL, J. *Prevence kriminality*. 3., přeprac. vyd. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2008., str. 7.

3. Viktimologie

3.1. Pojem a předmět viktimologie

Pojem viktimologie pochází z latinských slov *victima* = oběť a *logos* = věda, z čehož vyplývá, že se jedná o vědní obor zabývající se oběťmi. Jde o interdisciplinární vědu kombinující jak poznatky právní, tak také psychologické, sociologické či lékařské. Můžeme se setkat s různými definicemi tohoto pojmu. Například Gřivna říká, že „*viktimologie je součástí kriminologické vědy, zabývající se obětí trestného činu, její rolí v genezi a průběhu trestného činu a při jeho odhalování a objasňování, způsoby pomoci oběti po trestném činu a způsoby, jak zabránit viktimizaci potenciálních obětí*“.¹⁵ Jinou definici poskytuje Válková, podle které „*je viktimologie vědní obor zabývající se obětí a jejich biosociálními a psychologickými charakteristikami, procesy viktimizace, vztahy mezi obětí a pachatelem, rolí oběti v průběhu vyšetřování a soudního projednávání trestného činu, pomoci oběti, včetně jejího odškodnění a rehabilitace a v neposlední řadě i prevencí viktimizace (...)*“.¹⁶ V odborných kruzích panuje nevyřešená diskuze, jak chápat viktimologii, jestli je stále „pouze“ jednou z částí kriminologie, nebo zda ji lze považovat za samostatnou vědu.

V širším smyslu lze viktimologii rozlišit na tři směry: kriminologický, obecný a lidsko-právní. Kriminologická viktimologie se zaměřuje pouze na oběti trestné činnosti a její agenda je tak limitována trestními zákony. Obecná viktimologie se zabývá nejen oběťmi kriminality, ale také oběťmi přírodních katastrof, válek, nehod či politické represe, a vychází z toho, že určité reakce nebo post-traumatické poruchy vykazují všechny oběti, nikoliv pouze oběti trestných činů. Existují však názory proti obecné viktimologii, které říkají, že oběti kriminality jsou příliš specifické na to, aby byly dávány dohromady s jinými oběťmi, protože jejich reakce jsou přece jen odlišné (zahrnují často i vztek a ztrátu víry v ostatní osoby). Navíc poznání příčin kriminální viktimizace vychází ze společenských věd, nikoli přírodních věd, jako tomu je u obětí katastrof či nehod. Nakonec třetí oblastí je viktimologie s lidsko-právním přístupem, která se orientuje na porušování základních lidských práv obětí takových činů, jako je genocida, mučení a otroctví.¹⁷

V současné době se rozvíjí nový užší obor, tzv. kriminalistická viktimologie. Tento obor zkoumá oběť z hlediska jejího významu pro odhalování a objasňování trestné činnosti,

---

¹⁵ GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. *Kriminologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014., str. 114

¹⁶ VÁLKOVÁ, H. a KUČHTA, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012., str. 171.

¹⁷ WEMMERS, J. *A Short History of Victimology*. Dubrovnik: Inter-University Centre of Dubrovnik, 2010., str. 7 - 9. Dostupné z: <http://ssrn.com/abstract=2482627>

či pro dopadení pachatele. Vnímá oběť jako zdroj informací, nositele stop a aktivního účastníka vyšetřování trestného činu. Na základě výsledných poznatků, které se opírají o obecné viktimologické poznatky, se rozvíjí metody a postupy vyšetřovacích orgánů.¹⁸

Předmětem viktimologie (kriminologické) je obecně oběť trestného činu (k definici oběti viz níže). Podrobněji se zabývá určitými skupinami jevů, kterými jsou:

- „osoba oběti (její biologické, psychické a sociální vlastnosti),
- vztahy mezi obětí a pachatelem,
- proces viktimizace, zejm. role oběti v něm,
- role oběti v procesu odhalování, vyšetřování a soudního projednávání věci,
- pomoc oběti, způsoby jejího odškodnění a rehabilitace
- ochrana občanů před viktimizací.“¹⁹

Cílem viktimologie samozřejmě není přenášet vinu za spáchaný trestný čin na oběť a tím zlehčovat jednání pachatele, ale naopak se tomu snaží předcházet. Viktimologie podává informace týkající se etiologie trestné činnosti (příčin jejího vzniku). Její závěry jsou důležitým podkladem pro přijímání a rozvoj konkrétních preventivních opatření, které mají předcházet vzniku kriminality, a také mohou formovat směřování trestní politiky státu. Zabývá se však také problematikou právní a psychologické pomoci obětem trestných činů a jejich postavení v rámci trestního práva.

3.2. Historie viktimologie

Zájem o otázky týkající se kriminality je nejspíš tak starý jako kriminalita sama. První kriminologické poznatky se nacházely již v pracích Cesare Beccaria (2. polovina 18. století), Cesare Lombrosa (19. století) nebo Raffaella Garofala (konec 19. století).²⁰ Po dlouhou dobu byl však středobodem kriminologie a kriminologického bádání pouze pachatel jakožto původce trestného činu. Existuje velké množství kriminologických, psychologických i sociologických děl zabývajících se osobností a psychikou pachatele, jeho postavením v trestním řízení, nebo jeho právy a povinnostmi. Oproti tomu osobě, která utrpěla újmu jednáním pachatele, taková široká pozornost věnována nebyla. To mimo jiné dokládá také výklad základního trestněprávního vztahu jako vztahu mezi státem a

---

¹⁸ NOVOTNÝ, O. a ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. 3., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008., str. 152.

¹⁹ GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. *Kriminologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014., str. 114

²⁰ VELIKOVSKÁ, M., *Psychologie obětí trestných činů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2016., str. 10

pachatelem, který vzniká okamžikem spáchání trestného činu, a nikoli mezi pachatelem a obětí (tento výklad přetrvává dodnes).²¹ Až po druhé světové válce, zhruba od 50. let 20. století se začíná objevovat přesvědčení, že pozornost si zaslouží také druhá strana trestného činu, tedy oběť. V důsledku zvyšujícího se zájmu o osoby, které byly nějakým způsobem zasaženy trestnou činností, se začaly objevovat různé typologie obětí a teorie vykládající roli oběti, kterou zastává v rámci kriminality. Od této doby tak nelze pohlížet na trestný čin bez toho, aby se do celkového obrazu promítl také význam a postavení jeho oběti. V rámci kriminologie (a podle některých názorů vedle ní) se tak začíná formovat nový vědní obor – viktimologie.

O tom, kdo je zakladatelem viktimologie, nepanuje všeobecná shoda, ovšem některá jména, spojená s tímto oborem, se opakují. Jako první použil pojem „viktimologie“ v odborné literatuře v roce 1949 Fredric Wertham, německo-americký psychiatr, který se zabýval zejména vlivem médií a komiksů na mládež, a jestli jejich násilný, sexuální či morbidní obsah ovlivňuje chování dětí a napomáhá vytvářet mladistvé delikventy. Významnější postavou v oboru byl německý kriminolog Hans von Hentig, který se oběťmi zabýval čistě v kriminologickém smyslu ve svém díle *Zločinec a jeho oběť* (*The Criminal and His Victim*), kde se zaměřil zejména na vztah mezi pachatelem a obětí. Von Hentig považoval viktimologii za součást kriminologie. Věřil, že znalosti ohledně obětí trestných činů mohou pomoci k pochopení samotného činu, k dopadení pachatele, ale také mohou zabránit spáchání dalších zločinů. Mimo jiné také sestavil jednu z mnoha typologií obětí. Dalším důležitým jménem je Benjamin Mendelsohn. Tento právník se zajímal jak o oběti tak pachatele trestných činů a nabyté znalosti poté využíval během soudních řízení, na kterých participoval. Mendelsohn považoval viktimologii za samostatnou interdisciplinární vědu, která se vyděluje z kriminologie, a kladl důraz na studium oběti nikoli pouze jako jeden ze znaků trestného činu, ale jako samostatný subjekt. Jako další lze zmínit amerického sociologa a kriminologa Marvina E. Wolfganga, který se ve své studii *Patterns in Criminal Homicide* zabýval oběťmi vražd, nebo Menachema Amira, který se zase zaměřil na oběti znásilnění, nebo na závěr kanadského psychiatra a kriminologa Henriho Ellenbergera, který posuzoval psychologické aspekty vztahů mezi pachatelem a jeho obětí.

První teorie rozvíjené zejména v počátcích viktimologie, tedy v období 50. – 70. let 20. století, pracovaly s myšlenkou spolupachatelství oběti. Názory, studie i vytvářené typologie vycházely z premisy, že oběti trestných činů jsou do určité míry spoluodpovědné

---

²¹ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 4. vydání. Praha: Leges, 2016, str. 20 - 21

za útok, a to svým chováním, životním stylem či zaměstnáním. Například Benjamin Mendelsohn odstupňoval oběti podle jejich zavinění od úplně nevinné, přes ty s určitým podílem viny, až po oběť podstatně více vinnou než pachatel.²² Marvin E. Wolfgang dochází ve své studii k závěru, že 26% zkoumaných obětí vražd svojí smrt přivodilo svým chováním iniciujícím násilím.²³ Tento způsob nazírání na oběti se však postupem času stal terčem kritiky a hlavní ideou začala být snaha o lepší postavení oběti zejména v rámci trestního řízení (do té doby se převážně řešilo postavení pachatele), zajištění jejich práv a pomoc obětem trestných činů.

Rozkvět viktimologie nastává v 70. letech 20. století. Od té doby se začínají množit výzkumy zaměřující se na oběti, viktimologie se stává tématem publikační činnosti mnoha autorů, vznikají národní i mezinárodní viktimologické organizace, pořádají se konference, vydávají se odborné časopisy a zakládají se speciální viktimologická pracoviště.

Od konce 60. let 20. století toto téma proniká také do legislativy a začínají se přijímat zákony na ochranu obětí trestných činů i na ochranu svědků. Tyto zákony se stávají součástí právního řádu někde dříve a někde později, například v Japonsku byl takový zákon přijat již v roce 1966, na druhou stranu v České republice nabývá zákon o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti účinnosti v roce 1998 a zákon o obětech až v roce 2013.

Od 80. let až dodnes překračuje viktimologie hranice jednoho státu a stává se tématem mezinárodních dokumentů. Například Rada Evropy vydala řadu doporučení týkající se obětí kriminality, jako jsou Doporučení č. R(87)21 o pomoci obětem a ochraně před viktimizací, Evropská úmluva o kompenzaci obětí násilných trestných činů z roku 1983, nebo Doporučení č. R(85)11 o postavení oběti v rámci trestního zákona a soudního procesu. Významná je také práce OSN, které v roce 1985 přijalo Deklaraci č. 40/34 o základních principech spravedlnosti pro oběti trestných činů. Ani Evropská Unie nezůstává pozadu a v roce 2001 vydává Rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV o postavení obětí v trestním řízení, které bylo následně nahrazeno Směrnicí Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU z 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu.

Jako první odborný viktimologický časopis byl od roku 1976 vydáván *Victimology: An International Journal*. Nejvýznamnějším a mezi odbornou veřejností uznávaným mezinárodním periodikem, které vychází od roku 1988 až dodnes, je *International Review*

---

²² VELIKOVSKÁ, M., *Psychologie obětí trestných činů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2016., str. 28

²³ VÁLKOVÁ, H. a KUCHTA, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012., str. 172.

of Victimology. Mezi další tituly patří například Violence and Victims, nebo Journal international de victimologie. V České republice periodikum zabývající se čistě viktimologií chybí, a proto se musíme spokojit s články napříč jinými odbornými časopisy, jako jsou Kriminallistika, Státní zastupitelství, Česká kriminologie nebo Trestněprávní revue.

V návaznosti na zvyšování zájmu o oběti byla založena také mezinárodní výzkumná viktimologická pracoviště: Tokiwa International Victimology Institute (TIVI) při Univerzitě Tokiwa v Japonsku a International Institute of Victimology (INTERVICT) při Univerzitě Tilburg v Nizozemí.

Významným počinem bylo založení Světové viktimologické společnosti (World Society of Victimology, dále pouze jako „WSV“) v roce 1979. Jedná se o neziskovou nevládní organizaci, jejímž cílem je rozvíjet světový viktimologický interdisciplinární výzkum a praxi, a dále podpora spolupráce mezi mezinárodními, národními, regionálními a místními organizacemi a skupinami, které se zabývají touto problematikou.²⁴ Navíc má WSV konzultativní status u OSN a Rady Evropy. Tato společnost pořádá každé tři roky mezinárodní sympozium, na kterém se řeší nejnovější poznatky a nejpálčivější témata v oblasti viktimologie. Poslední sympozium proběhlo v červnu 2018 v Hong Kongu. WSV sdružuje subjekty napříč oblastmi vědy, pomoci obětem, akademické sféry či veřejné správy. Spolupracuje s mezivládními organizacemi a propaguje výzkum a vývoj programů pro oběti. Dále sponzoruje odborné semináře a workshopy, například v rámci Evropy nejstarší postgraduální viktimologický kurz v Dubrovniku, kde se příští rok bude konat již 35. ročník.²⁵ WSV hrála důležitou roli při přípravě Deklarace OSN č. 40/34 o základních principech spravedlnosti pro oběti trestných činů a spolupracovala s OSN na vydání odborných materiálů, jako je Mezinárodní příručka pomoci obětem (1999).

Za zmínku stojí také Victim Support Europe (do roku 2008 nesla organizace název Evropské fórum pro služby obětem) založena roku 1990 jako zastřešující organizace pro subjekty poskytující podporu, pomoc a informace obětem trestných činů. Dnes zahrnuje okolo 50 členských, zejména nevládních, organizací z 27 zemí. Členem z České republiky je od roku 1996 Bílý kruh bezpečí.²⁶

---

²⁴ Welcome. In: World Society of Victimology [online]. [cit. 2018-10-08]. Dostupné z: <http://www.worldsocietyofvictimology.org/welcome/>

²⁵ Europe – Dubrovnik, Croatia; XXXV Postgraduate Course on Victimology, Victim Assistance and Criminal Justice – Inter-University Centre, Dubrovnik, Croatia. [online]. [cit. 2018-10-08]. Dostupné z: <http://www.worldsocietyofvictimology.org/wsv-events/victimology-courses/europe-dubrovnik-croatia/>

²⁶ About us. In: Victim Support Europe [online]. [cit. 2018-10-08]. Dostupné z: <https://victimsupport.eu/about-us/>

3.3. Oběť trestného činu

3.3.1. Pojem oběť

Oběť je ústředním pojmem a předmětem viktimologie, proto je potřeba se na něj více zaměřit a definovat její. Oběť může být v širokém pojetí chápána nejen jako oběť kriminality. V obecném slova smyslu označuje tento termín osobu, kterou zasáhla událost s neblahým dopadem na její zdraví, psychiku, sociální status nebo majetek. Touto událostí může být jak trestný čin, tak nehoda, přírodní katastrofa, politický útlak či diskriminace. Všechny oběti si bezesporu zaslouží pozornost a pomoc ze strany státu, organizací i společnosti. Podle šířky pohledu na to, kdo je obětí, lze viktimologii rozdělit na kriminologickou, obecnou a lidsko-právní, jak je uvedeno výše v kapitole Pojem a předmět viktimologie. Tato práce však (stejně jako většina viktimologické literatury) vychází z pojmu oběti v trestněprávním a kriminologickém smyslu. Trestní právo vymezuje, které osoby jsou oběti trestných činů (respektive poškození). Těmto osobám pak náleží zvláštní práva nejen v rámci trestního řízení a je jim poskytována specifická právní ale i psychologická pomoc.

Definice oběti bývá v různých právních řádech rozdílná, což může například komplikovat mezinárodní srovnávání výsledků viktimologických výzkumů. Snaha o sjednocení tohoto termínu se promítá do mezinárodních dokumentů, které obsahují své definice. Zřejmě tři nejdůležitější dokumenty obsahující definici oběti jsou dokumenty OSN, Rady Evropy a Evropské Unie. OSN definuje oběti jako „*fyzické osoby, které, jednotlivě či kolektivně, utrpěly újmu zahrnující fyzickou či duševní újmu, emocionální utrpení, ekonomickou ztrátu nebo významnou újmu na svých základních právech, způsobenou jednáním či opomenutím, které je v rozporu s trestními zákony platnými na území členských států, včetně ustanovení zakazující nezákonné zneužití moci. (...) Termín „oběť“ zahrnuje též – tam, kde je to vhodné – nejbližší rodinu nebo osoby závislé na přímé oběti a fyzické osoby, které utrpěly újmu v rámci pomoci obětem v nouzi nebo prevence viktimizace*“.²⁷ Rada Evropy ve svém Doporučení Rec (2006)/8 používá pouze mírně pozměněnou definici OSN citovanou výše. Dle směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU se „obětí“ rozumí „*i) fyzická osoba která utrpěla újmu, včetně fyzické, duševní či citové újmy, či hmotnou ztrátu, která byla přímo způsobena trestným činem, ii) rodinný příslušník osoby,*

---

²⁷ část A bod 1. a 2. In: Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power, General Assembly resolution 40/34 of 29 November 1985

*jejíž smrt byla přímo způsobena trestným činem, a který v důsledku smrti této osoby utrpěl újmu“.*²⁸

V českém právním řádu trestní zákoník ani trestní řád s termínem „oběť“ až donedávna nepracoval. Dnes po novelizaci tento pojem používají, ale nedefinují. Například v § 43 odst. 4 a § 212a trestního řádu je upraveno právo obětí na učinění prohlášení o dopadu trestného činu na její život, v § 51a trestního řádu je zakotven nárok na bezplatnou právní pomoc pro některé oběti, nebo § 46 trestního řádu stanovuje povinnost poučit poškozeného, má-li postavení oběti, o právech podle zákona o obětech. Legální definice oběti musela počkat až do přijetí zvláštního zákona. Jako první byl pojem použit v zákoně č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně některých zákonů. Tento relativně krátký zákon upravoval čistě jen otázku peněžité pomoci a také vymezení termínu oběti bylo poměrně kusé. Širší a propracovanější definici a celkově komplexnější úpravu práv obětí zakotvuje právní řád až od roku 2013, kdy nabyt účinnosti nový zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (dále také jako „zákon o obětech“).

Tento zákon bere v potaz lidský rozměr tohoto pojmu a definuje jej v § 2. Podle ustanovení § 2 odst. 2 se obětí rozumí fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil. Takto zákon vymezuje tzv. přímou oběť, tedy takovou osobu, které byla způsobena újma přímo trestným činem. Zákonodárce v § 2 odst. 3 pak definuje také tzv. nepřímou oběť, za kterou se v případě, kdy byla trestným činem způsobena smrt oběti, považují též příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner, druh nebo osoba, které oběť ke dni své smrti poskytovala nebo byla povinna poskytovat výživu, utrpěli-li taková osoba v důsledku smrti oběti újmu. Je-li těchto osob více, považuje se za oběť každá z nich. Zákon tak rozšiřuje chápání oběti i na další osoby, které rovněž utrpěly újmu, a které byly trestným činem výrazně zasaženy, ačkoli jim újma nebyla způsobena trestným činem přímo.

Zákon o obětech upravuje také zvláštní typ oběti, a tou je zvlášť zranitelná oběť. Do této kategorie spadá taxativní výčet osob podle § 2 odst. 4 písm. a) – d), a to:

a) „dítě,

---

²⁸ čl. 2 bod 1. písm. a) Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV

- b) *osoba, která je vysokého věku nebo je postižena fyzickým, mentálním nebo psychickým hendikepem nebo smyslovým poškozením (...),*
- c) *oběť trestného činu obchodování s lidmi nebo trestného činu teroristického útoku,*
- d) *oběť trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, trestného činu, který zahrnoval nátlak, násilí či pohrůžku násilím, trestného činu spáchaného pro příslušnost k některému národu, rase, etnické skupině, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob, nebo oběť trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny, jestliže je v konkrétním případě zvýšené nebezpečí způsobení druhotné újmy (...), nebo s ohledem na vztah k osobě podezřelé ze spáchání trestného činu nebo závislost na ní.*²⁹

Této skupině obětí náleží některá zvláštní práva (například bezplatná odborná pomoc nebo zvláštní postup při výslechu) vzhledem ke zvýšené zranitelnosti oběti a vzhledem k traumatickým okolnostem, které provázejí některé trestné činy.

3.3.2. Oběť vs. poškozený

Pojem oběť je často zaměňován s pojmem poškozený. Tyto termíny jsou si velmi blízké, ale nejedná se o synonyma, ačkoli se často jako synonyma používají, zejména mezi laickou veřejností, ale stává se tak i u orgánů činných v trestním řízení. Důvodem jejich zaměňování je zejména to, že oběť má většinou v rámci trestního řízení postavení poškozeného. Ačkoli mají tyto pojmy mnoho společného, jsou mezi nimi některé důležité odlišnosti.

Oběť je pojmem viktimologickým, resp. kriminologickým a spadají pod něj pouze fyzické osoby, protože právnícká osoba jakožto uměle vytvořený konstrukt nemůže sama subjektivně pociťovat způsobenou újmu a nemůže ani zažít sekundární viktimizaci. Osoba může být obětí i činu jinak trestného, tzn. činu, kterého se dopustila osoba trestně neodpovědná pro nedostatek věku či pro nepřičetnost. Zároveň stačí, že újma oběti měla vzniknout, ale nakonec fakticky nevznikla, to znamená, že čin nemusí být dokonán, ale stačí, že zůstal pouze ve stádiu pokusu či přípravy. Na postavení oběti nemá vliv, pokud pachatel nebyl zjištěn nebo odsouzen.³⁰ Oběť má navíc právo na zvláštní péči a pomoc ze strany státu. Výčet osob, které mohou být oběťmi, je širší v tom smyslu, že na rozdíl od poškozeného zahrnuje také tzv. nepřímé oběti (viz výše).

---

²⁹ §2 odst. 4 zákona o obětech trestných činů

³⁰ §3 odst. 1 zákona o obětech trestných činů

Na druhou stranu poškozený je pojem trestního práva procesního, který je definován v § 43 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), jako „*ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil*“.³¹ Trestní řád tento pojem používal před přijetím zákona o obětech a i nadále s ním pracuje, i když postupem času je upravován novelami, kterými dochází například k rozšiřování práv poškozeného. Poškozený je subjektem trestního řízení, má postavení strany řízení a je nadán procesními právy a povinnostmi. Lze za něj považovat jak osoby fyzické, tak právnické. Na rozdíl od obětí, u poškozeného k ublížení na zdraví, způsobení majetkové škody nebo nemajetkové újmy, nebo k bezdůvodnému obohacení musí skutečně dojít, nestačí, že újma pouze měla vzniknout.³² V tomto směru je pojem poškozeného užší než pojem oběti. Na druhou stranu je širší v tom, že zahrnuje i případné právní nástupce poškozeného, kdežto oběť svá práva převést nemůže.

3.3.3. Typologie obětí

Díky viktimologickým poznatkům lze oběti dělit podle určitých znaků do příbuzných skupin. Dosud ale neexistuje žádná jednotná univerzální typologie, která by byla ve viktimologii přijata jako obecně platná. Proto se napříč literaturou objevuje množství různých dělení od různých autorů. Podle jakých hledisek můžeme rozlišovat jednotlivé typy obětí?

Jedním ze základních způsobů dělení je rozdělení obětí na primární, sekundární a terciární. Primární oběť je ta, která je trestným činem zasažena přímo, bezprostředně. Sekundárními oběťmi jsou osoby blízké primární oběti, které mohou prožívat její případnou újmu jako újmu vlastní. Terciární oběti pak tvoří blízké sociální okolí primární oběti, patří sem její přátelé či sousedé. Oběti lze dále rozřadit podle mnoha jiných kritérií, kterými mohou být například vlastnosti oběti (věk, pohlaví, etnická příslušnost apod.), druh spáchaného trestného činu, vztah mezi pachatelem a obětí, reakce na trestný čin nebo fakt, jestli oběť trestný čin následně oznámila či nikoli.

Zejména v počátcích viktimologie se autoři zaměřovali na míru „spoluzavinění“ oběti na trestném činu a podle tohoto hlediska také sestavovali své typologie. Jedním z nich byl B. Mendelsohn se svým rozdělením obětí podle jejich viny na šest kategorií, které je

---

³¹ §43 odst. 1 zákona o trestním řízení soudním (trestní řád)

³² JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 4. vyd. Praha: Leges, 2016., str. 258

zmíněno výše v kapitole o historii viktimologie. Zmínit lze také S. Schafera, který trestný čin považoval za sociální jev, na kterém se podílí také oběť, a proto klasifikoval oběti podle jejich tzv. funkční zodpovědnosti za spáchaný čin.³³ I přes kritiku dělení obětí podle podílu jejich viny, může být takové rozdělení přínosné pro přijímání vhodných opatření prevence, zejména té situační.

Dalším autorem, který vycházel z viktimologické „viny“, byl polský kriminolog B. Holyst. Podle něj se oběti dělí na ty, které zavinily svou viktimizaci a na ty, které svou viktimizaci nezavinily, a to v obou případech buď individuálně anebo příslušností k rizikové, pozitivně či negativně hodnocené skupině.³⁴

Kriminolog H. von Hentig sestavil seznam osob, u kterých je dána vyšší pravděpodobnost, že se stanou obětí kriminality, jako jsou ženy, děti, starší osoby, příslušníci minorit, depresivní či promiskuitní osoby. Tyto osoby poté rozdělil na tři základní typy: depresivní, chtivou a lehkomyšlnou oběť. Depresivní oběť bývá častým a snadným cílem, a je neopatrná. Chtivá se nechá snadno napálit kvůli své motivaci pro snadný zisk a s tím spojené snížené podezřivosti. Nakonec lehkomyšlná oběť je odolná vůči stresu, a proto nezaznamená rizikovou situaci, jako mladiství nebo prostitutky.³⁵

Mezi známější typologie patří také ta, se kterou přišel egyptský viktimolog Ezzat A. Fattah. Ten rozlišuje následujících pět typů obětí. Zúčastňující se oběť, která pachatele zná a mezi ní a pachatelem dochází před činem ke vzájemné interakci. Na druhou stranu mezi nezúčastňující se obětí a pachatelem nedochází před činem k interakci a není mezi nimi žádná vztahová vazba. Provokující obětí je ten, kdo neodhadl pachatele, podcenil riskantní okolnosti a tím se záměrně či neúmyslně vystavil velmi nebezpečné situaci. U latentní oběti není újma veřejně známa, a často se o ní její okolí ani orgány činné v trestním řízení nikdy nedozví. Poslední je tzv. nepravá oběť, která se stala obětí nedopatřením či shodou nešťastných náhod, ať už tím, že byla ve špatný čas na špatném místě, nebo utrhla újmu omylem namísto někoho jiného, vůči komu původní útok směřoval.³⁶

Uvedené příklady typologií nejsou vyčerpávající, ale jedná se pouze o ty nejčastější a nejznámější z nich. V literatuře se objevují také další dělení, které však často vychází právě z výše zmíněných.

---

³³ VELIKOVSKÁ, M., *Psychologie obětí trestných činů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2016., str. 29

³⁴ GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. *Kriminologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014., str. 121

³⁵ VELIKOVSKÁ, M., *Psychologie obětí trestných činů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2016., str. 28

³⁶ ČÍRTKOVÁ, L. *Forezní psychologie*. 3. upravené vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013., str. 100-101.

3.4. Další základní viktimologické pojmy

3.4.1. Viktimnost

Každý člověk se může za svůj život stát obětí kriminality. Avšak pravděpodobnost, že se tak skutečně stane, není u všech osob stejná, u jednoho je vyšší, u druhého zase nižší. Rozsah takového rizika se nazývá viktimnost. Tento pojem lze definovat jako *“stupeň pravděpodobného rizika, že se jednotlivec nebo určitá sociální skupina stane obětí trestného činu”*.³⁷ Míru viktimnosti ovlivňuje mnoho proměnných, které jsou označovány jako tzv. viktimogenní (rizikové) faktory, a viktimogenní situace, tedy místa či okamžiky, u kterých hrozí vyšší nebezpečí útoku než u jiných. Neexistuje však žádný vyčerpávající, všeobecně platný výčet vlastností či okolností, které by v každém případě předurčovaly konkrétní osobu k tomu, že se stane obětí trestného činu. Zkoumání rizikových faktorů pomáhá najít co nejlepší preventivní opatření, která by omezovala jejich rizikovost a tím redukovala pravděpodobnost viktimizace. Poznatky týkající se viktimnosti nemají vést k přesouvání viny na oběti, ale snaží se určit, na které osoby je vhodné zaměřit prevenci a tím ideálně snížit jejich zranitelnost a zvýšit jejich obranyschopnost.

Mezi nejvýznamnější činitele ovlivňující míru viktimnosti, patří charakteristické vlastnosti osob, jejich způsob života, chování, sociální postavení, nebo příslušnost k rizikové skupině. Nejrizikovější skupinou obětí podle věku tvoří lidé 18-30 let, kdy v tomto věkovém rozmezí se nachází zhruba třetina všech obětí.³⁸ U některých trestných činů záleží i na pohlaví obětí. Typicky častějšími oběťmi znásilnění jsou ženy, na druhou stranu muži dominují ve statistikách obětí úmyslného ublížení na zdraví. Zvýšenou viktimností trpí některé profese, jako například policisté, vězeňský personál, obsluha benzínových stanic apod. Také psychické vlastnosti oběti jako zvýšená agresivita, lehkomyšlnost či přílišná důvěřivost mohou pachatele pobídnout ke spáchání trestného činu. Častější bývají oběti mezi alkoholiky, narkomany nebo prostitutkami. Také příslušnost k menšinám (náboženským, etnickým, odlišné sexuální orientace) může vést k nárůstu viktimnosti.

S pojmem viktimnosti souvisí také pojmy „viktimogenní potenciál“, a „potenciální oběť“, kterými se rozumí osoba, která se sice ještě nestala obětí, ale u níž je velké riziko, že se jí stane, kvůli existujícím silným viktimogenním okolnostem.³⁹

---

³⁷ VÁLKOVÁ, H. a KUČTA, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012., str. 173.

³⁸ DIBLÍKOVÁ, S. a kol. *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2015*. 1. vyd. Praha: IKSP, 2016. str. 90

³⁹ GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. *Kriminologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014., str. 115

3.4.2. Viktimizace

Další klíčový viktimologický pojem je viktimizace. Viktimizace je proces, kdy se z potenciální oběti stává oběť skutečná, a při kterém vzniká konkrétní osobě újma. Prostřednictvím viktimizace se nám otevírá pohled na trestný čin ze strany oběti. Viktimologie se zaměřuje zejména na tři oblasti spojené s viktimizací: chování oběti, vztah oběti a pachatele a míru viktimizace.⁴⁰

Chování oběti před, během a po spáchání trestného činu často ovlivňuje jak samotný vznik viktimizace a její průběh, tak také povahu a rozsah případné újmy. Jednání oběti může být pro pachatele stimulující, provokující, nebo naopak může pachatele od dokonání činu odradit. Také neopatrnost, lehkomyšlnost či přílišná důvěřivost mohou pachatele povzbudit, jako třeba neuzamčení auta, vpuštění neznámých osob do bytu apod. V rámci viktimologické prevence se poskytují rady a vytváří modely chování, které mají předcházet viktimizaci. Ovšem kvůli individualitě každé situace je to nesnadný úkol. K chování oběti se přihlíží také při stanovování výše a druhu trestu, čehož často chtějí pachatelé využít a snaží se oběť očernit a svalit na ni alespoň část viny za trestný čin. Tomu je ale třeba se důsledně vyvarovat.

U viktimizace hraje svou roli také vztah oběti a pachatele. Ten může být motivem ke spáchání trestného činu, může být pro pachatele výhodný (díky němu má důvěru oběti, či přístup k ní), ale i nevýhodný (oběť pachatele může identifikovat).

Index viktimizace je kvantitativní ukazatel, který je nejčastěji uváděn procentuálně jako podíl počtu obětí na určitý počet obyvatel (100, 1000), za konkrétní časové období. Může zachycovat počet obětí kriminality obecně, nebo pouze některého trestného činu.

Proces viktimizace je složitý děj, který začíná, ale zpravidla nekončí útokem pachatele, a újma způsobená samotným trestným činem nemusí být jedinou těžkostí oběti. Proto se viktimizace dále dělí na dvě základní fáze, na viktimizaci primární a sekundární.

Jako primární viktimizace se označuje primární poškození způsobené oběti přímo spáchaným trestným činem, které může být materiální, fyzické či psychické. Tuto újmu zapříčiňuje čistě pachatel činu. Dané osobě je role oběti vnucena, nemůže si vybrat, zda se jí stane či nikoliv. Zkoumání průběhu primární viktimizace je mimo jiné důležité k pochopení tzv. paradoxů primární viktimizace.⁴¹ Jedná se o takové jednání nebo naopak nejednání oběti, které se laické ale i odborné veřejnosti zdá nelogické, a to kvůli neznalosti povahy

---

⁴⁰ GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. *Kriminologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014., str. 116

⁴¹ ČÍRTKOVÁ, L. *Viktimologie pro forenzní praxi*. 1. vyd. Praha: Portál, 2014., str. 33.

procesu viktimizace. Proč se oběť nebránila nebo alespoň nekřičela o pomoc? Proč se nepokusila o útěk? Proč už o prvním případě týrání nikomu nic neřekla nebo tyrana hned neopustila? V jejich očích pak klesá důvěryhodnost oběti i její postavení. Přitom nepochopitelné nebo až paradoxní jednání je běžné a to tím víc, čím závažnější je útok. To je dáno skutečností, že trestný čin představuje pro oběť velmi stresující a psychicky náročnou situaci. Proto její rozhodování a závěry budou úplně jiné, než když stejnou situaci bude posuzovat zpětně a zvenčí jiná osoba. Tyto paradoxy zahrnují zejména tři jevy, a to pasivitu oběti, naučenou bezmoc a tzv. stockholmský syndrom.⁴²

Samotný trestný čin je však pro oběť často pouze začátek. V případě oznámení trestného činu získává oběť roli poškozeného. Z té jí v průběhu trestního řízení vyvstávají mnohé povinnosti (ale i některá práva), které musí plnit. Trestní řízení zapříčiní, že čin a totožnost oběti vyjdou najevo a otevírá se místo, kam může vstoupit tzv. sekundární viktimizace. Sekundární viktimizace je druhotná, nadbytečná újma, všechny vedlejší důsledky trestného činu, které nastávají až po jeho spáchání, a které prohlubují psychickou újmu způsobenou trestným činem. Tato újma nevzniká přímo jednáním pachatele, ale až jednáním jiných osob a subjektů. Ke vzniku sekundární viktimizace nemusí vůbec dojít, ale často se tak stává, zejména u více traumatizujících násilných či sexuálně orientovaných trestných činů. Podle Čírtkové je druhotné zraňování druhým nejčastějším důvodem vyhledání služeb poraden, hned po potřebě získat informace o právech a postavení oběti.⁴³ Z povahy věci tak vyplývá, že se může objevit pouze u obětí registrované kriminality. Její hlavní příčinou je špatný přístup a chování, někdy i nevhodný postup při vyšetřování či během soudního projednávání dané věci. To všechno často pramení z předsudků a mýtů o obětech, o kterých se zmíním dále v práci. Sekundární viktimizace však nezahrnuje zvýšený stres a případné jiné nutné nepříjemnosti, které se přirozeně objevují v souvislosti s trestním řízením. K druhotnému zraňování může docházet skrze média zveřejňováním citlivých údajů o činu nebo o oběti, kdy se oběť musí vyrovnávat jak se samotným trestným činem, tak navíc musí snášet, že taková osobní těžká životní zkušenost se stává veřejnou záležitostí. Zdrojem sekundární viktimizace však může být také nejbližší okolí oběti, nebo kontakt s profesionály jako jsou orgány činné v trestním řízení, znalci či lékaři. Stud a strach z reakcí silně ovlivňuje ochotu obětí trestný čin oznámit, což má za následek existenci velkého podílu latentní kriminality. Sekundární viktimizace může spočívat v očerňování a

---

⁴² ČÍRTKOVÁ, L. *Viktimologie pro forenzní praxi*. 1. vyd. Praha: Portál, 2014., str. 35.

⁴³ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, příručka pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007., str. 16.

obviňování oběti, kdy mnoho lidí má tendenci věřit, že oběť svou viktimizaci zapříčinila svým chováním, vlastnostmi, vzezřením či životním stylem, nebo že si ji dokonce svým způsobem zasloužila. Pro oběť bývá zraňující šíření informací o případu bez jejího souhlasu a nerespektování jejího soukromí. Může se také setkat s bagatelizací své zejména psychické a morální újmy. Dále druhotnou viktimizaci způsobuje poškozování dobrého jména oběti, zbytečné opakované oživování traumatického zážitku, opětovné setkání s pachatelem v soudní síni, vůči oběti nešetrný postup při provádění úkonů trestního řízení apod.

Předcházet sekundární viktimizaci se v dnešní době snaží také legislativa. Do trestního řádu byla novelizací zahrnuta ustanovení §8a – 8d upravující zásady a postup při poskytování informací o trestním řízení a o osobách na něm zúčastněných. Tato ustanovení obsahují například zákaz zveřejnit v přípravném řízení informace umožňující zjištění totožnosti poškozeného či svědka⁴⁴, nebo případy, ve kterých lze informace, na které se jinak vztahuje zákaz zveřejnění, zveřejnit⁴⁵. Přísnější podmínky jsou stanoveny pro informace týkající se poškozeného, který je osobou mladší 18 let, nebo vůči němuž byl spáchán některý z taxativně vyjmenovaných trestných činů. V takových případech nikdo nesmí v souvislosti s trestným činem spáchaným na tomto poškozeném jakýmkoli způsobem zveřejnit informace umožňující zjištění totožnosti takové osoby a pravomocný rozsudek nesmí být zveřejněn ve veřejných sdělovacích prostředcích s uvedením jejího jména, příjmení a bydliště.⁴⁶ Významnější pro ochranu obětí před sekundární viktimizací jsou však ustanovení zákona o obětech. Východiskem této ochrany je jedna ze základních zásad, která říká, že *„Policie České republiky, orgány činné v trestním řízení a další orgány veřejné moci, subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, poskytovatelé zdravotních služeb, znalci, tlumočníci, obhájci a sdělovací prostředky mají povinnost respektovat osobnost a důstojnost oběti, přistupovat k oběti zdvořile a šetrně a podle možností jí vycházet vstříc. Vůči oběti postupují s přihlédnutím k jejímu věku, zdravotnímu stavu včetně psychického stavu, její rozumové vyspělosti a kulturní identitě tak, aby nedocházelo k prohlubování újmy způsobené oběti trestným činem nebo k druhotné újmě.“*⁴⁷ Blíže ochranu před druhotnou újmou upravují ustanovení dílu 5 zákona o obětech, podle nichž mají oběti některá zvláštní práva. Mezi ně patří právo požádat v rámci trestního řízení, popřípadě i před ním, aby bylo při úkonech zabráněno kontaktu oběti s pachatelem, a

---

⁴⁴ §8a odst. 1 zákona o trestním řízení soudním (trestní řád)

⁴⁵ §8d odst. 1 zákona o trestním řízení soudním (trestní řád)

⁴⁶ §8b odst. 2 a 4 zákona o trestním řízení soudním (trestní řád)

⁴⁷ §3 odst. 2 zákona o obětech trestných činů

této žádosti musí být vyhověno v případě zvlášť zranitelných obětí, nevylučuje-li to povaha úkonu. Dále je upraven postup při podávání vysvětlení a výslechu oběti s některými přísnějšími požadavky pro výslech zvlášť zranitelných obětí. Oběti mají také právo na doprovod důvěrníkem k úkonům trestního řízení a právo učinit prohlášení o dopadu trestného činu na její život.⁴⁸

Někdy se v literatuře objevuje také třetí fáze viktimizace, tedy terciární viktimizace. Jedná se o stav, kdy „*jedinec není s to se přiměřeně vyrovnat s traumatickou zkušeností, přestože z objektivního hlediska došlo k nápravě či uzdravení a odškodnění.*“⁴⁹ Život a psychika oběti se v důsledku terciární viktimizace zásadně mění v porovnání se stavem před útokem. Terciární viktimizaci opět nemusí pocítit všechny oběti. Její vznik podmiňuje nejen síla dopadu primární a sekundární viktimizace, ale také osobnostní rysy oběti.

Je třeba také v krátkosti zmínit pojem tzv. reviktimizace, tedy opakované viktimizace postihující jednu oběť nebo stejné místo. Opakovaná viktimizace je relativně častým jevem zejména u některých trestných činů, například u loupeže, domácího násilí, vandalismu, sexuálních deliktů nebo stalkingu. Viktimologie se snaží vysvětlit otázku existence mnohačetné oběti. Dříve vystupovaly dva názory, které se snažily objasnit tento fenomén. První jej považoval za pouhou shodu negativních okolností. Druhý se jej snažil spojit s teorií tzv. predestinované oběti (člověk, který je vlivem své osobnosti, předem předurčen stát se obětí). Ani jeden z těchto názorů ovšem není dostatečně uspokojivý. Nejnovější pohled říká, že pravděpodobnost reviktimizace zvyšuje dřívější viktimizace, tedy že u osoby, která se již stala obětí kriminality, hrozí vyšší nebezpečí, že se jí stane znovu a toto nebezpečí je nejvyšší těsně po předchozí viktimizaci. Zároveň platí, že s každou další viktimizací ochota oběti čin oznámit a její důvěra v policii klesá, a naopak riziko vzniku psychických následků roste.⁵⁰ Kolik trestných činů za jaké časové období musí být vůči oběti spácháno, aby šlo o reviktimizaci? Musí jít o stejný druh trestného činu, nebo může jít o jakýkoliv čin? Na tyto otázky neexistuje jasná odpověď, není tedy jednotné vymezení toho, kdy se osoba stává mnohonásobnou obětí.

Posledním pojmem souvisejícím s viktimizací je syndrom falešné viktimizace, nebo také předstíraná viktimizace, nebo falešná či klamná oběť, což je pouze jiné označení téhož. Jde o osobu, která se sama označí za oběť, ačkoli jí z objektivního hlediska není. Tyto osoby

---

⁴⁸ §17 - 22 zákona o obětech trestných činů

⁴⁹ ČÍRTKOVÁ, L. *Forezní psychologie*. 3. upravené vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013., str. 102.

⁵⁰ SCHEINOST, M., a kol. *Kriminalita očima kriminologů*. 1. vyd. Praha: IKSP, 2010., str. 111-112. v kapitole Oběti kriminality v aktuálních souvislostech – Milada Martinková

lze rozdělit na dva typy. Ty, které své postavení oběti záměrně předstírají, a ty, které jsou o své viktimizaci subjektivně přesvědčeny. Falešné oběti, které svou viktimizaci vědomě předstírají tak mohou činit s cílem získat finanční či materiální prospěch, z touhy po pomstě nebo pro získání pozornosti. Zájem o tento jev směřuje k zabránění jeho negativních důsledků - plýtvání zdroji a pomocí na nepravé oběti, snižování věrohodnosti pravých obětí, nebo označování nevinných osob za pachatele.⁵¹ Ovšem ani tento fenomén nemá a nesmí vést k apriorní nedůvěře vůči obětem kriminality.

3.4.3. Újma způsobená viktimizací

V důsledku trestného činu oběti často vzniká újma, která může být majetková nebo nemajetková. Majetková vyjadřuje materiální škodu. Nemajetková pak může spočívat v újmě na životě, zdraví, cti či psychice, tedy na imateriálních statcích. Újma bývá častěji krátkodobá, ale také může oběť zatěžovat i po dlouhou dobu a někdy si oběť nese následky takřka až do konce života.

Podle toho, zda je újma výsledkem primární či sekundární viktimizace, ji lze také rozdělit na primární a sekundární. Čírtková v návaznosti na toto dělení rozlišuje primární a sekundární rány.⁵² Primární rány, které vznikají přímo trestným činem, mohou být trojí: fyzické (porušení tělesné integrity), finanční (majetková škoda) a emocionální (nespavost, úzkost, fobie apod.). V rámci sekundární viktimizace mohou oběť postihnout sekundární rány, které jsou čistě psychického, emocionálního charakteru. Mohou spočívat v pocitu nespravedlnosti vyšetřování a soudního projednávání věci, pocitu ztráty lidské důstojnosti a ponížení, nebo pocitu izolace. Právě emocionální rány umí být trýznivější než například finanční újma, a pro oběť je často náročnější se s nimi vyrovnat. Psychické trauma se typicky objevuje u obětí násilných a sexuálně orientovaných trestných činů.

V některých vážných případech se může psychická újma přetavit až v tzv. posttraumatickou stresovou poruchu. Tímto pojmem se rozumí „*soubor různých poruch chování a prožívání včetně fyziologických reakcí (poruchy spánku, potivost, třes, nevolnost apod.), které vznikají jako důsledek extrémního stresového prožitku, přesahujícího běžnou lidskou zkušenost.*“⁵³ Tato porucha se samozřejmě neobjevuje pouze u obětí trestných činů, ale také u obětí nehod, přírodních katastrof nebo jiných traumatických zážitků. Otázky, jak

---

⁵¹ ČÍRTKOVÁ, L. *Forezní psychologie*. 3. upravené vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013., str. 137 - 139.

⁵² ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, příručka pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007., str. 14, 20.

⁵³ ČÍRTKOVÁ, L. *Forezní psychologie*. 3. upravené vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013., str. 113.

poruchu co nejdříve rozpoznat a jak ji co nejdříve překonat a vytlačit ze života, řeší spíše obory psychologie či psychiatrie. Při jednání s traumatizovanou osobou je třeba vždy mít na paměti, že tyto potíže nejsou věci změkčilých či labilních jedinců, ale že jde o normální reakci normálního člověka na nenormální situaci.⁵⁴

Každý člověk se s utrženou újmou vyrovnává jinak. Někdo to zvládá poměrně rychle, jiný se z toho samého trestného činu vzpamatovává déle. Jeden si vystačí pouze s pozitivním přístupem svých nejbližších, druhému nezbyvá než vyhledat odbornou pomoc. Někdy se okolí může reakce oběti zdát iracionální, přehnaná, nebo naopak nedostatečná. Nikdy nelze předem předpovědět, jak silný bude dopad činu na konkrétní oběť, vždy závisí na mnoha proměnných, zejména na osobnosti jedince, okolnostech trestného činu (zda bylo použito násilí, jestli došlo k ponížení oběti, reakce oběti na rizikovou situaci apod.) a na následné reakci okolí.

Má oběť šanci nějakým způsobem se domoci náhrady způsobené újmy? Podle trestního řádu má oběť-poškozený právo domáhat se náhrady škody nebo nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení v rámci tzv. adhezního řízení. Poškozený je oprávněn navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit škodu nebo nemajetkovou újmu, nebo vydat bezdůvodné obohacení, které obžalovaný na jeho úkor získal. Tento návrh musí učinit nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování, při sjednání dohody o vině a trestu nejpozději při prvním jednání o ní.⁵⁵ Návrh však nelze podat, bylo-li o nároku již rozhodnuto v občanskoprávním nebo jiném řízení.⁵⁶ Určitou náhradu újmy ve formě peněžité pomoci poskytované státem zakotvuje zákon o obětech. Právo na peněžitou pomoc podle tohoto zákona však mají za podmínek stanovených tímto zákonem pouze osoby uvedené v § 24 odst. 1 zákona o obětech. Účelem peněžité pomoci je jednorázové poskytnutí peněžité částky k překlenutí zhoršené sociální situace oběti a případně k úhradě nákladů za poskytnuté odborné služby zaměřené na nápravu nemajetkové újmy.⁵⁷ Tato náhrada se poskytne pouze, pokud utržená újma nebyla plně nahrazena jiným způsobem.⁵⁸ Obecně platí, že výše majetkové škody a tím i výše její náhrady se stanovují mnohem snadněji, než nemajetková újma, která je silně subjektivní. Je sice možné vycházet

---

⁵⁴ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, příručka pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007., str. 34.

⁵⁵ §43 odst. 3 zákona o trestním řízení soudním (trestní řád)

⁵⁶ §44 odst. 3 zákona o trestním řízení soudním (trestní řád)

⁵⁷ §25 odst. 1 zákona o obětech trestných činů

⁵⁸ §25 odst. 2 zákona o obětech trestných činů

z dřívějších rozhodnutí, ovšem každý případ je specifický a je třeba jej vždy posuzovat individuálně.

3.5. Viktimologické výzkumy

Informace pojednávající o kriminalitě lze získávat z justičních statistik (soudů a státních zastupitelství), ale obsáhlejší informace podávají policejní statistiky. Také v rámci policejních statistik se objevují některé poznatky týkající se obětí kriminality, a to hlavně základní informace o objektu napadení, které se zaznamenávají do vstupního formuláře o trestném činu, který se vyplňuje na policejních stanicích při oznámení činu. V těchto statistikách jsou však zachyceny pouze registrované oběti, nikoli už oběti latentní. Údaje pro policejní statistiky jsou sbírány dlouhodobě a pravidelně (na rozdíl od viktimologických výzkumů), a následně jsou každoročně vyhodnocovány a vydávány ve srozumitelné publikaci autory Institutu pro kriminologii a sociální prevenci, které analyzují trendy kriminality za uplynulý kalendářní rok.⁵⁹ Výstupy těchto statistik jsou však, co se obětí týče, spíše nedostatečné. K rozšíření poznatků o obětech slouží tzv. viktimologické výzkumy.

Viktimologické výzkumy jsou uznávaným zdrojem informací a někdy se o jejich výsledcích hovoří jako o primární kriminální statistice.⁶⁰ Jak bylo zmíněno již výše v této práci, zaměřují se na kriminalitu z pohledu obětí trestných činů a na jejich zkušenosti s ní. Provádí se ve formě anonymních dotazníkových šetření. Prostřednictvím těchto výzkumů se dozvídáme o trendech kriminality, kolik osob se stalo oběťmi trestných činů, jestli takové činy oznámily a pokud ne, tak proč, nebo o míře strachu z kriminality. Oběti se vyjadřují k ochotě oznamovat kriminální jednání, o jejich postojích ke kontrole kriminality, nebo o spokojenosti s prací a přístupem orgánů činných v trestním řízení. Otázky mohou směřovat také k získání dalších podrobností týkajících se konkrétních trestných činů, jako o osobě pachatele (věk, pohlaví, národnost), vztahu oběti a pachatele, místu spáchání, výši škody apod. Viktimologické výzkumy jsou také jedním z významných způsobů zjišťování míry latentní, neregistrované kriminality.

Viktimologické výzkumy se začaly vytvářet od 60. let 20. století. Jejich původním hlavním účelem bylo doplnit údaje policejních statistik o rozsahu kriminality. Později se výzkumy zaměřily spíše na kvalitativní stránku věci. Výsledky podněcovaly a stále

---

⁵⁹ viz publikace na internetových stránkách IKSP dostupné na: http://www.ok.cz/iksp/p_stud.html

⁶⁰ NOVOTNÝ, O. a ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. 3., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008., str. 50.

podněcují k přijímání preventivních kroků, a jsou důležité jak pro právo a pro práci policie, tak také z hlediska ekonomického například pro pojišťovny.⁶¹

Viktimologické výzkumy tak mají mnoho pozitiv. Zejména jejich podrobnější výsledky jsou důležitým podkladem pro přijímání preventivních opatření, a díky nim se prevence může zaměřit na konkrétní okruh osob jakožto potenciálních pachatelů či obětí, nebo na konkrétní místa a situace kriminalitou ohroženější. Jsou přínosné i pro hodnocení úspěšnosti prevence. Umožňují vytvoření reálnějšího obrazu o skutečné kriminalitě doplněním statistik o její latentní části. Mohou ovlivnit směřování trestní politiky a zákonodárství směrem ke zlepšení postavení oběti a k zefektivnění pomoci obětem tam, kde je i podle obětí samotných nejvíce potřeba. Pomáhají objasnit průběh viktimizace a následně snížit její riziko.

Výzkumy probíhají na různých úrovních. Nejširší jsou mezinárodní výzkumy. Mezi nejznámější patří International Crime Victims Surveys (ICVS) realizované výzkumným centrem UNICRI (United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute), které probíhají již od roku 1989 opakovaně každých několik let. Česká republika se jej účastnila v letech 1992 (ještě jako Československo) a 1996, v roce 2000 výzkum proběhl pouze v rámci hlavního města. Mezinárodní výzkumy ale často komplikuje rozdílná právní úprava jednotlivých států, kdy mohou být pojmy definovány různým způsobem, nebo jednání, které je kriminalizováno v jednom státě nemusí být v jiném apod. Proto jsou výzkumy často orientovány pouze na tradiční trestné činy (krádež automobilu, vloupání, loupež, fyzické napadení atd.) a na obecnější otázky týkající se například strachu z kriminality, aby se předcházelo případným nejasnostem.

Národní výzkumy mají své počátky v USA a největší rozvoj zaznamenaly nejspíše ve Velké Británii. V České republice nemají tak dlouhou tradici a dosud jsou spíše ojedinělé. Na národní úrovni se bohužel nevypracovává žádný pravidelný oficiálně organizovaný výzkum. Z tohoto důvodu chybí důležité podklady pro přijímání opatření prevence kriminality a trestní politiky.

Místní či regionální výzkumy se provádí na menším území a často se zaměřují na konkrétní problematickou oblast tohoto území. Jejich výsledky slouží k hodnocení kriminality v obcích a krajích a k přijímání preventivních opatření na lokální úrovni.

Národní viktimologické výzkumy nejčastěji vypracovávají autoři Institutu pro kriminologii a sociální prevenci. Bylo již realizováno několik výzkumů, ale bohužel při

---

⁶¹ GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. *Kriminologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014., str. 129.

jejich realizaci nebyla použita shodná metodika, a proto jejich výsledky nelze navzájem srovnat. První výzkum je z roku 2005 a zaměřuje se na zkušenosti obětí s osmi kriminálními delikty za rok 2004.⁶² Další výzkum je z roku 2007.⁶³ Ten přináší relativně podrobné informace o výskytu 12 deliktů v období 2002-2006, ale také další zajímavé informace o názoru respondentů na práci policie, nebo o jejich strachu z kriminality. Následující výzkumy proběhly v letech 2010⁶⁴ a 2013⁶⁵ a byly vypracovány podle shodné metodiky, tudíž výstupy lze vzájemně porovnat. Jejich výsledky však nejsou tolik obsáhlé jako ty z předchozích let. V současné době Institut pro kriminologii a sociální prevenci řeší nejnovější viktimologický výzkum, který zpracovává odpovědi 3328 respondentů sesbíraných na podzim 2017 a z něhož byly zveřejněny první dílčí výsledky. Otázky mapovaly viktimizaci v posledních třech letech u 14 trestných činů od „běžné kriminality“ (různé typy krádeží), přes domácí násilí a stalking, až po trestné činy páchané skrze internet. Dále se výzkum zabývá četností trestních oznámení a důvody neoznámení trestného činu, a také spokojeností s prací Policie ČR.⁶⁶ Z těchto výzkumů mimo jiné například vyplývá, že se 2-5% respondentů stalo obětí trestného činu krádeže auta a z toho okolo 90% z nich čin oznámilo. Vyšší míru oznámení nejspíše ovlivňují pojistné důvody (pro vyplacení pojistného je nutné incident oznámit) a také to, že oběť jej většinou nepocituje jako zásah do své osobnosti. Na druhou stranu obětí fyzického násilí ze strany cizí osoby se stal podobný počet osob, ale čin oznámila pouze zhruba čtvrtina obětí. Důvodem méně častého oznámení může být strach nebo fakt, že oběť incident považuje za soukromou záležitost, se kterou nechce z různých příčít vyjít na povrch.

Ačkoliv jsou viktimologické výzkumy významným zdrojem informací, mají také své limity a existují vůči nim některé výhrady. Musil jich uvádí hned několik. Výzkumy nezahrnují veškeré věkové kategorie, protože jsou dotazovány pouze osoby starší 15 nebo 16 let, někdy dokonce starší 18 let, a proto není zmapována nezanedbatelná oblast dětských obětí. Dále se výzkumy zabývají pouze fyzickými osobami, nikoli právníckými, i když

---

⁶² MARTINKOVÁ, M. *Oběti některých kriminálních deliktů v České republice v roce 2004*. 1. vyd. Praha: IKSP, 2006.

⁶³ MARTINKOVÁ, M. *Zkušenosti obyvatel České republiky s některými delikty – výsledky viktimologického výzkumu*. 1. vyd. Praha: IKSP, 2007.

⁶⁴ MARTINKOVÁ, M. K současnému stavu poznávání zasažení obyvatel České republiky kriminalitou. *Trestněprávní revue*. 4/2012. str. 88-93.

⁶⁵ MARTINKOVÁ, M. K problematice obětí kriminality v ČR – výsledky výzkumné sondy. *Kriminalistika*. 3/2015. str. 161-174.

⁶⁶ ROUBALOVÁ, M., HOLAS, J., KOSTELNÍKOVÁ, Z., PEŠKOVÁ, M. Výzkum obětí trestné činnosti – první výsledky. *Kriminalistika*. 2/2018. str. 124-134.

zejména u hospodářské kriminality tvoří právnické osoby významnou část poškozených. Omezují se pouze na menší rozsah vybraných trestných činů a vůbec nepokrývají činy, které nemají jasně danou oběť (drogové delikty, trestné činy proti životnímu prostředí, apod.). Navíc se může stát, že respondenti budou vypovídat o činech, které oni považují za trestné, ale podle platného trestního práva trestné nejsou, nebo naopak neuvedou jednání, která jsou kriminalizována, ale oni je za trestné nepovažují. Případně dotázaní vědomě trestný čin zatají, nebo si jej naopak vymyslí.⁶⁷ Velikovská mimo uvedené výhrady uvádí fakt, že viktimologické výzkumy se zabývají pouze primární viktimizací, respektive reviktimizací, ale nikoli už sekundární viktimizací.⁶⁸

3.6. Mýty o obětech

S tématem obětí trestných činů se pojí mnohé mýty a předsudky, které jsou často silně zakořeněné ve společnosti. Předsudky obvykle vychází z tabuizace tématu obětí některých trestných činů či příslušejících k určité skupině obyvatel, a způsobují nesprávné chápání negativní podstaty deliktů i násilí obecně. Dlouho se například zavíraly oči před domácím násilím jakožto násilím, které se odehrává tzv. za zavřenými dveřmi, a proto nebylo považováno za společenský problém, ale za problém, který si mají aktéři také za zavřenými dveřmi řešit sami. Tento pohled na domácí násilí se naštěstí mění, i když ve společnosti se takové názory bohužel stále objevují. Kvůli chybnému a zkratkovitému vnímání dochází ke zhoršení již tak komplikovaného i psychicky náročného postavení obětí, a také jejich návrat do běžného života je o to obtížnější. Mýty, předsudky i stereotypy tvoří živnou půdu pro sekundární viktimizaci.

Objevuje se mnoho různých mýtů o obětech, ale všechny ve svém důsledku směřují ke stejnému výsledku, a tím je přesun viny za spáchaný čin z pachatele na oběť. Mýty často využívají právní zástupci pachatelů ve snaze očistit pachatele, nebo alespoň zmírnit hrozící trest. Jaké mýty o obětech jsou tedy nejznámější?

Nejvýznamnějším mýtem, od kterého se ostatní často odvíjí, je zřejmě mýtus o ideální oběti, který popsal norský kriminolog Nils Christie. Ten stanovil šest znaků, které jsou typické pro zidealizovanou oběť.

1. Oběť je v porovnání s pachatelem slabá;

---

⁶⁷ MUSIL, J. Metodologické problémy výzkumu trestných činů. In KULÍŠKOVÁ, K. *K problematice obětí trestných činů a k výsledkům výzkumu obětí v české republice*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Bílý kruh bezpečí, 1999. str. 36-37

⁶⁸ VELIKOVSKÁ, M., *Psychologie obětí trestných činů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2016., str. 14.

2. oběť se nevystavovala riskantním situacím, ale věnovala se běžné, seriózní činnosti;
3. oběť nenese žádný podíl viny na trestném činu;
4. oběť nebyla v žádném vztahu s pachatelem, ale pachatel byl cizí osobou;
5. pachatel je objektivně špatný a silný;
6. oběť v sobě spojuje správnou kombinaci síly, slabosti a atraktivity, čímž evokuje obraz správné oběti.⁶⁹

Představa takto vyobrazené ideální oběti ovlivňuje pohled okolí na ni, a často bohužel ovlivňuje i postup orgánů činných v trestním řízení. Pokud osoba odpovídá této představě, má větší šanci domoci se adekvátní pomoci a tím spíše se jí dostane pochopení a pozitivního přístupu od svého okolí i společnosti. Typicky půjde o slabé ctnostné ženy, nevinné děti, bezmocné seniory či nemocné a handicapované osoby. Oběť, která nesplňuje výše uvedené znaky, se pak označuje jako ambivalentní oběť, a k té společnost často přistupuje s nedůvěrou. Sem se budou řadit například prostitutky, drogově závislí či bezdomovci. Takové favorizování nebo naopak odmítání některých obětí vede k vytvoření tzv. hierarchie viktimizace.⁷⁰ Umístění v hierarchii vyjadřuje status oběti ve společnosti a v médiích. Čím výše se nachází, o to více sympatií se jí dostane a tím lepší má přístup ke zdrojům pomoci. Čím níže se propadá, tím spíše se setká s antipatií či očerňováním, k pomoci se dostává s většími obtížemi, a proto nezdědka raději rezignuje na trestní oznámení. Ačkoli jsou ideální oběti mnohem více viditelné a mediálně atraktivnější, ze statistického hlediska tvoří pouze malou část všech skutečných obětí. Většinou alespoň některý ze znaků nebude naplněn – často se pachatel a oběť alespoň vzdáleně znají, častějšími oběťmi násilného jednání jsou muži (s výjimkou sexuálních trestných činů) a i jinak silné osobnosti mohou podlehnout pachateli.

Čírtková mimo ideální oběť zmiňuje další zažitá mýty. Mýtus o pomstychtivosti obětí zločinu předpokládá, že oběť se chce vždy svému pachateli za způsobené příkoří pomstít, ale ve skutečnosti má většina obětí z pachatele strach a touží jen po pocitu bezpečí. S tím souvisí nepřesná hypotéza, že oběť nepokládá žádný trest pro pachatele za dostatečný. Přitom oběť se často snaží jen docílit narovnání újmy a obnovy původního stavu, a nepotřebuje pachatele dále trestat (to samozřejmě nemusí platit vždy). Další mýtus vychází z myšlenky, že se ve společnosti nachází jedinci, kteří jsou předurčení stát se obětí kriminality, tzv. predestinované oběti. Takoví lidé mají být vybaveni osobnostními,

---

⁶⁹ ČÍRTKOVÁ, L. *Viktimologie pro forenzní praxi*. 1. vyd. Praha: Portál, 2014., str. 28.

⁷⁰ ČÍRTKOVÁ, L. *Viktimologie pro forenzní praxi*. 1. vyd. Praha: Portál, 2014., str. 27.

psychickými a tělesnými rysy, které by měly nutně vést k tomu, že se stanou oběťmi kriminálního jednání. Ovšem pravdou je, že každý se může stát obětí trestného činu. Další mýty se vytváří okolo obětí konkrétních trestných činů, typicky jde o znásilnění nebo domácí násilí.⁷¹ Nesprávné představy o obětech, které mohou vést k sekundární viktimizaci, může vyvolávat také stereotyp o lineárním průběhu viktimizace. Ten předpokládá přesně danou reakci oběti: oběť si ihned po činu uvědomí, že jde o trestný čin, vzápětí vše oznámí orgánům činným v trestním řízení a následně ochotně spolupracuje a podává svědectví u hlavního líčení.⁷² Častější je však nelineární průběh viktimizace.

Velikovská doplňuje ještě další omyly, které se mohou ve společnosti objevovat. Jedním z nich je názor, že oběti k násilí pachatele vyprovokují, čímž se opět pachatel zbavuje části viny. Obdobně nesprávný je mýtus o možnosti oběti ubránit se, který vychází z údivu nad zdánlivě nepochopitelným chováním oběti při útoku pachatele. Proč se oběť nijak nebránila? Kdyby nechtěla, k trestnému činu by přece nedošlo. To je mylná představa někoho, kdo se nenachází v dané nadměrně stresující situaci.⁷³

---

⁷¹ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, příručka pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007., str. 40-42.

⁷² ČÍRTKOVÁ, L., Viktimologické expertízy – Otevřené otázky psychologického posuzování oběti. In: JELÍNEK, J., GŘIVNA, T., a kol. *Poškozenej a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. 1. vyd. Praha: Leges, 2012. str. 65.

⁷³ VELIKOVSKÁ, M., *Psychologie obětí trestných činů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2016., str. 36.

4. Pomoc obětem trestných činů

Oběť kvůli trestnému činu často zažívá náročnou životní situaci. V ideálním případě, zejména u méně závažné trestné činnosti, je schopná jí přestat za pomoci vlastních sil. Nezřídká ale oběť není s to se s tímto negativním zážitkem sama vypořádat a je nucena vyhledat a přijmout pomoc. Proto zájem viktimologie směřuje také k systému pomoci obětem kriminality a snaží se odhalit aktuální potřeby pomoci.

Podle Mezinárodní příručky pomoci obětem o využití a aplikaci Deklarace OSN o základních principech spravedlnosti pro oběti kriminality a oběti zneužití moci by pomoc měla zahrnovat krizovou intervenci (okamžitě řešení situace oběti, zřizování krizových center a azylových domů, linky důvěry apod.), různé formy poradenství, obhajobu oběti, podporu v průběhu vyšetřování, soudního řízení i po ukončení případu, výcvik profesionálů a preventivní programy.⁷⁴

Mezi subjekty poskytující pomoc obětem patří stát a státní orgány, dobrovolné, neziskové či charitativní organizace, mezinárodní organizace a sociální okolí oběti. Stát se podílí na pomoci zejména vytvořením funkčního systému pomoci a legislativního rámce. Pravidelně by mělo docházet k vyškolení policistů, krizových interventů a psychologů, kteří s oběťmi přichází do styku a jsou tak schopni poskytnout jim potřebnou včasnou pomoc. Důležitá je také práce neziskových organizací. Na nadnárodní úrovni se angažují mezinárodní organizace, jako jsou Rada Evropy, OSN, nebo již dříve zmíněná organizace Victim Support Europe. Základní pomoc a podpora by ale měly přicházet z bezprostředního okolí oběti, tedy od rodiny, přátel či známých.

Pomoc obětem lze rozdělit do několika základních forem:

1. laická pomoc;
2. odborná psychologická pomoc;
3. odborná sociální pomoc; a
4. odborná právní pomoc.⁷⁵

4.1. Laická pomoc

Laická pomoc představuje pomoc, kterou poskytují rodinní příslušníci oběti, nebo její přátelé a známí. Díky podpoře nejbližšího sociálního okolí se může oběť se stresujícím

---

⁷⁴ GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. *Kriminologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014., str. 134.

⁷⁵ HOLCR, K. a kol. *Kriminologie*. 1. vyd. Praha: Leges, 2009., str. 108.

zážitkem vyrovnat mnohem rychleji, na druhou stranu v případě jejich nesprávného přístupu a odmítání může oběť postihnout sekundární viktimizace a zbytečné prohlubování újmy.

Nesprávný přístup pramení ze špatného přesvědčení o tom, co oběť potřebuje. Jedním z takových názorů je, že oběť ze všeho nejvíc potřebuje na všechno co nejdříve zapomenout, a proto je nejlepší chovat se, jako by se nic nestalo. Chybné je také pohlížet na oběť jako na nemocnou osobu, která musí vždy mít klid, nic nedělat a potřebuje se léčit farmaky.

Správná a účinná pomoc ale přichází s jiným chováním. Je například vhodné utvrzovat oběť v tom, že za trestný čin nenese žádnou odpovědnost, a že jde pouze o dílo pachatele. Ujistovat ji, že různé i somatické reakce na stresující zážitek jsou normální, a v případě přetrvávání či zhoršování problémů ji nasměrovat na odbornou pomoc. Je třeba pomoci oběti obnovit pocit bezpečí a důvěry ve své okolí. Velmi pomáhá i podpora při řešení aktuálních problémů oběti, například doprovod na policii k podání trestního oznámení nebo vyhledání potřebných informací o právech oběti či o možnostech odborné pomoci. Uklidňující může být přítomnost blízké osoby při provádění vyšetřovacích úkonů a na soudním jednání. Celkově jde o to vytvořit bezpečný a vstřícný prostor, ve kterém oběť lépe překoná důsledky traumatické události.

4.2. Odborná pomoc

Určitá pomoc obětem byla legislativně poprvé upravena zákonem č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně některých zákonů. Ten však umožňoval pouze poskytnutí peněžité pomoci a to v případě, kdy byla trestným činem způsobena škoda na zdraví nebo smrt. Komplexnější úpravu přinesl až zákon o obětech. Právo na poskytnutí odborné pomoci je dnes v tomto zákoně zakotveno jako jedno z práv obětí trestných činů. Dle zákona se odbornou pomocí rozumí „*psychologické poradenství, sociální poradenství, právní pomoc, poskytování právních informací nebo restorativní programy, a tuto odbornou pomoc lze poskytovat před zahájením trestního řízení, v jeho průběhu i po jeho skončení.*“⁷⁶ Zákon upravuje také možnost bezodkladné bezplatné odborné pomoci, kterou jsou subjekty povinny poskytnout při splnění tří podmínek: jedná se o zvláště zranitelnou oběť, tato oběť podá žádost a existuje skutečná potřeba pomoci. Výjimku tvoří oběti trestného činu zanedbání povinné výživy (§ 196 zákona č. 40/2009, trestní zákoník), i když jde o děti, protože se jedná o jeden z nejčastěji stíhaných trestných

---

⁷⁶ § 4 zákona č. 45/2013 Sb., zákon o obětech trestných činů

činů a povinnost bezplatné pomoci i v těchto případech by mohla neúměrně zatížit jak povinné subjekty, tak stát. Pokud by ale tímto činem vzniklo nebezpečí nouze nebo trvale nepříznivý následek, tato výjimka se nepoužije a i tato zvláště zranitelná oběť má právo na bezplatnou pomoc.⁷⁷ Bezplatná odborná pomoc však může (ale nemusí) být poskytnuta i jiným obětem bez splnění uvedených podmínek.

Subjekty, které mají povinnost za podmínek a v rozsahu stanoveném zákonem poskytovat odbornou pomoc obětem, se zapisují do registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, což je veřejný seznam vedený ministerstvem spravedlnosti. Do tohoto registru se zapisují subjekty poskytující služby psychologického a sociálního poradenství na základě jejich žádosti, akreditované subjekty podle zákona o obětech, advokáti na základě žádosti a střediska Probační a mediační služby.⁷⁸ Stát podporuje činnost subjektů poskytováním dotací ze státního rozpočtu, avšak na tyto dotace dosáhnou pouze akreditované subjekty.⁷⁹ Akreditace je udělována rozhodnutím ministerstva spravedlnosti po splnění zákonem stanovených podmínek, na základě řádně podané žádosti.

4.2.1. Psychologické poradenství

Psychologická pomoc je poskytována na základě zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, který je doplněn prováděcí vyhláškou č. 505/2006 Sb., ve které jsou blíže specifikovány úkony poskytované v rámci psychologického a sociálního poradenství.

Cílem psychologické pomoci je nastolit psychickou stabilitu oběti, zmírnit nadměrný stres způsobený trestným činem a předcházet vzniku negativních následků do budoucna. Pro psychologickou intervenci se využijí zásady a postupy krizové intervence. U psychologické pomoci jsou klíčová dvě období: akutní stav v těsné časové blízkosti po činu a období následující delší dobu po něm. Během akutního stavu se oběti dostává péče ihned na místě činu od psychologů, lékařů či policistů, případně v následujících dnech poskytují oběti terapii akutního traumatu už přímo specialisté (psycholog, psychoterapeut). Tato včasná péče by měla zahrnovat tři základní prvky, a to informaci, intervenci a identifikaci rizikových osob.⁸⁰ Je třeba, aby oběť byla řádně informována o tom, že její reakce a prožívání traumatu je zcela normální, o možných potížích, které často provází nadměrný

---

⁷⁷ JELÍNEK, J. a kol. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 2. doplněné a rozšířené vyd. Praha: Leges, 2014. str. 50-51

⁷⁸ § 48 odst. 1 zákona č. 45/2013 Sb., zákon o obětech trestných činů

⁷⁹ § 38 odst. 1 zákona č. 45/2013 Sb., zákon o obětech trestných činů

⁸⁰ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, příručka pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007., str. 132.

stres, a kam se případně obrátit pro další pomoc. Intervencí se rozumí přijetí efektivních opatření ke snižování stresu a znovuoobnovení pocitu bezpečí, čehož může být docíleno uklidňujícím přístupem a správnou komunikací. Za rizikové osoby, se považují takové, u kterých hrozí vznik následných a dlouhotrvajících tělesných, psychických či sociálních následků. Takové osoby je potřeba včas identifikovat a všimnout si varovných znaků (dřívější zdravotní problémy, reviktimizace, nedostatek zdrojů podpory apod.), aby bylo možné předejít těmto pozdějším komplikacím. Obecně v období časově blízkém trestnému činu by měla být oběti poskytnuta taková pomoc, aby psychologická péče nebyla zapotřebí dále v budoucnu. V případech závažnější trestné činnosti, zejména u násilné a mravnostní kriminality, je často nutné poskytovat také následnou psychologickou péči. Ta zahrnuje různé formy odborné dlouhodobé pomoci a opakovaný kontakt s klientem, jako jsou reintegrační programy, podpůrná psychoterapie, případně hospitalizace v psychiatrickém zařízení.⁸¹ Možnosti následné psychologické pomoci obětem kriminality jsou ovšem omezené a ani ty existující nejsou dostatečně v povědomí široké veřejnosti.

4.2.2. Sociální poradenství

Rovněž sociální poradenství je zakotveno v zákoně o sociálních službách a v prováděcí vyhlášce č. 505/2006 Sb. Dle zákona se sociální poradenství dělí na základní a odborné. Základní sociální poradenství poskytuje osobám potřebné informace přispívající k řešení jejich nepříznivé sociální situace. Odborné sociální poradenství je poskytováno se zaměřením na konkrétní potřeby jednotlivých okruhů sociálních skupin (mimo jiné obětí trestných činů) a zahrnuje zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.⁸² Úkony základního a odborného sociálního poradenství je blíže specifikováno v prováděcí vyhlášce. Jde tedy zejména o poskytování sociální podpory a informací potřebných ke zdárnému navrácení do běžného života a do společnosti.

4.2.3. Právní pomoc a poskytování právních informací

Zákon o obětech rozlišuje právní pomoc a poskytování právních informací. Hranice mezi těmito pojmy je tenká a v praxi se může stát, že u některé činnosti bude sporné, zda spadá do jedné či druhé kategorie. Pojem právní pomoci se překrývá s právními službami a

---

⁸¹ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, příručka pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007., str. 139-140.

⁸² § 37 zákona č. 45/2013 Sb., zákon o obětech trestných činů

zahrnuje takové činnosti jako zastupování v řízení před soudy a jinými orgány, udělování právních porad, sepisování listin či vypracování právních rozborů.⁸³ Naproti tomu poskytování právních informací znamená seznámení osoby s příslušnou aktuální právní úpravou, a to nikoli pouze trestněprávní. Rozlišení těchto dvou typů pomoci je důležité z hlediska vymezení subjektů, které mohou ten konkrétní typ pomoci poskytovat, a tato otázka byla sporná již v rámci projednávání návrhu zákona o obětech.

Původní návrh zákona znal pouze pojem právní pomoci, kterou by při takové úpravě mohli poskytovat jak advokáti, tak akreditované subjekty, například neziskové organizace. Tato možnost se ale setkala s nesouhlasem zejména advokátního stavu. Podle odpůrců by advokáti byli znevýhodněni při poskytování právní pomoci tím, že by na rozdíl od akreditovaných subjektů nedosáhli na státní dotace pro podporu takové činnosti. Zároveň by docházelo k poskytování právních služeb za úplatu (prostřednictvím dotací), což podle zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii přísluší advokátům.⁸⁴

V návaznosti na tyto výhrady byl zákon přijat v pozměněné verzi, kde jsou tyto dva typy pomoci odděleny. Aktuální úprava tak říká, že „*právní pomoc obětem podle tohoto zákona mohou za úplatu poskytovat pouze advokáti. Subjekty akreditované pro poskytování právních informací a Probační a mediační služba mohou podle tohoto zákona poskytovat obětem trestných činů právní informace.*“⁸⁵ K zajištění dostatečné odbornosti poskytování právních informací je zároveň stanoveno, že pro udělení akreditace musí u příslušného subjektu působit alespoň jedna fyzická osoba, která získala úplné vysokoškolské vzdělání v oboru právo v magisterském studijním programu, čímž je garantována úroveň služeb.⁸⁶

4.2.4. Restorativní programy

Restorativní (neboli obnovující) programy se zaměřují na alternativní způsoby řešení negativních důsledků spáchaného trestného činu. Jedná se o jednu ze služeb, pro kterou lze získat akreditaci dle zákona o obětech.

První pokusy restorativní justice ve formě mediace proběhly již v 70. letech v USA a ve Velké Británii. Rozvoj nových praktik ale přišel až během 80. a 90. let a větší zájem je jim věnován zejména v posledních dvaceti letech. Do České republiky idea restorativní

---

⁸³ srov. § 1 zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii

⁸⁴ JELÍNEK, J. a kol. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 2. doplněné a rozšířené vyd. Praha: Leges, 2014. str. 47

⁸⁵ § 6 odst. 2, 3 zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů

⁸⁶ viz § 40 zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů

justice přišla na počátku 90. let a v roce 2000 nastal velký posun ve formě přijetí zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě. Úkolem této instituce, v rámci které působí sociální pracovníci, psychologové, právníci i další odborníci, je poskytovat pomoc a spolupráci při realizaci trestněprocesních institutů, jako jsou narovnání, podmíněné zastavení trestního stíhání, podmíněné odsouzení s dohledem, obecně prospěšné práce či domácí vězení.⁸⁷

Restorativní programy využívají procesy, které lze definovat jako „*jakékoliv procesy, v nichž oběť a pachatel, případně kterýkoli další jednotlivec nebo člen společenství, jenž byl trestným činem dotčený, se společně aktivně účastní na řešení věci vzniklých v důsledku trestného činu.*“⁸⁸ Myšlenka restorativní justice vychází z přesvědčení, že oběť často nemá osobní potřebu pachatele trestat, ale chce dosáhnout nápravy způsobené škody, morálního či materiálního zadostiučiní nebo uvedení věci do původního stavu. Ačkoli formálně spácháním trestného činu vzniká trestněprávní vztah mezi pachatelem a státem, restorativní justice pracuje s tím, že nastal konflikt mezi pachatelem a obětí, a proto právě mezi nimi musí primárně dojít k dohodě, což ovšem vyžaduje aktivní přístup obou stran. Ideálním výsledkem těchto programů je kompromis, který bude výhodný pro všechny zúčastněné, a následná reintegrace pachatele i oběti do společnosti. Zejména půjde o stav, kdy dojde k odškodnění oběti (resp. poškozeného) a pachatel nebude muset nadále čelit trestnímu řízení. Je ale třeba předcházet tomu, aby byly restorativní programy zneužívány k zastrasování, odvetě nebo další viktimizaci oběti.

Restorativní postupy ale nejsou možné vždy. Nelze je využít při závažné kriminalitě, kdy do popředí vystupuje zájem státu na potrestání pachatele, kdy jeho nepostihnutí by bylo společensky nepřijatelné a navíc by se ztratil výchovný účinek trestu. Alternativa není možná ani u kriminality, kde není daná jasná oběť, nebo kde je „obětí“ větší množství osob, případně celá společnost. Také ne vždy musí oběť s „obnovujícím“ postupem souhlasit.

Mezi metody restorativní justice patří mediace (zprostředkované setkání a diskuze pachatele a oběti s cílem najít řešení), rodinná skupinová konference (hlavně u řešení trestné činnosti mládeže), tzv. tandem (rozhovor mezi mediátorem a obětí za přítomnosti pachatele a naopak s tím, že pachatel a oběť na sebe vzájemně nereagují) nebo odklony trestního stíhání (ve formě podmíněného zastavení trestního stíhání nebo narovnání).

---

⁸⁷ VÁLKOVÁ, H. a KUČHTA, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012., str. 192-193.

⁸⁸ GŘIVNA, T., ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 49.

4.3. Organizace poskytující pomoc obětem

Činnost neziskových organizací není významná pouze v rámci poskytování pomoci obětem, ale také se podílí na realizaci opatření v oblasti prevence kriminality. Vydávají články a publikace, distribuují osvětové materiály, poskytují základní rady na svých internetových portálech, vypracovávají manuály, zřizují a provozují linky důvěry a v rámci legislativy podávají přínosné podněty a působí na zákonodárce, aby prosadili potřebné legislativní změny. Orientují se buď na pomoc obětem obecně, nebo pouze na určité typy obětí.

Organizací, která se věnuje všem potřebným obětem, je Bílý kruh bezpečí. Byl založen v roce 1991 jako občanské sdružení. Jeho proškolení poradci poskytují komplexní právní, psychologickou, organizační a morální pomoc prostřednictvím svých poraden, které v současnosti působí v desíti městech České republiky. Také provozuje bezplatnou non-stop linku. Jen za první pololetí letošního roku využilo osobní konzultaci v poradnách 1137 klientů.⁸⁹ Bílý kruh bezpečí je součástí zastřešující organizace Victim Support Europe sdružující zejména nevládní organizace pro pomoc obětem.

Některé organizace se zaměřují na konkrétní skupiny obětí. Například ROSA, proFem nebo Magdalenium se profilují na ženy, které se staly oběťmi zejména domácího či jiného typu násilí. Fond ohrožených dětí a Dětské krizové centrum se orientují na dětské oběti a snaží se předejít tomu, aby si důsledky trestného činu z dětství nesly až do dospělosti. Posledním příkladem je In IUSTITIA, která se zabývá násilím z nenávisli.

---

⁸⁹ Údaj z tabulky *Přehled osobních konzultací v poradnách Bílého kruhu bezpečí. 1. pololetí 2018*. Dostupné na: <https://www.bkb.cz/o-nas/zakladni-udaje-o-organizaci/statistiky/>

5. Prevence kriminality

5.1. Pojem prevence

Prevence kriminality, jak bylo naznačeno výše, je subsystémem kontroly kriminality. Jedná se o ofenzivní strategii kontroly, na rozdíl od represe, která je strategií defenzivní. Novotný prevenci kriminality definuje jako soubor nejrůznějších aktivit mimotrestního charakteru orientovaných na odstranění, oslabení či neutralizaci kriminogenních faktorů s cílem zastavit růst kriminality nebo docílit jejího zmenšení.⁹⁰

Prevence se snaží do budoucna předcházet sociálně patologickým jevům. Zaměřuje se nejen na samotnou kriminalitu jako takovou, ale také na kriminogenní faktory, tedy faktory ve společnosti, které jsou často spojeny nebo které podmiňují kriminální jednání, jako například toxikomanie, prostituce, alkoholismus či nezaměstnanost. Mimo ně prevence působí také na příležitosti a podněty k páčání kriminality, ale také přímo na potenciální pachatele a oběti trestných činů. Vytváří zábrany kriminálnímu jednání jeho znemožněním či alespoň znesnadněním.

Výčet subjektů, které se podílejí na prevenci, je širší než u represivní části kontroly kriminality. Patří mezi ně ústřední orgány státní správy, krajské a obecní úřady, policie, neziskové organizace, zdravotnická zařízení, spolky, školy i rodina. Množství subjektů poukazuje na rozsah záběru prevence, kterou je možno prosazovat na různých úrovních společenského života občanů.

5.2. Typologie prevence

Prevenci kriminality je možno dělit podle různých hledisek, například podle obsahu, okruhu adresátů, časového hlediska, preventivních opatření nebo územního hlediska.⁹¹

Nejčastější je dělení podle obsahového hlediska na prevenci sociální zaměřující se na sociální faktory, situační pokrývající kriminogenní situace a viktimologickou, která cílí na potenciální oběti. Další typické dělení je dle okruhu adresátů na prevenci primární (společnost), sekundární (rizikové skupiny osob) a terciární (konkrétnější pachatel a oběť). Tyto klasifikace jsou z důvodu svého významnějšího postavení ve viktimologii blíže rozebrány v bodech níže.

Jiná dělení mohou být vymezena dle časového hlediska na prevenci předdeliktní figurující před spácháním trestného činu a postdeliktní, která se snaží o zabránění recidivy.

---

⁹⁰ NOVOTNÝ, O. a ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. 3. přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008., str. 183.

⁹¹ ZAPLETAL, J. a kol. *Prevence kriminality*. 3. přeprac. vyd. Praha: PA ČR, 2008., str. 9-11.

Dále dle území, na kterém jsou přijímána jednotlivá opatření, na místní, regionální a celostátní úrovni. Případně podle typů preventivních opatření, která mohou být organizační (např. zřizování krizových center), technická (použití bezpečnostních zámků), personální (svěřování odpovědných funkcí pouze důvěryhodným osobám) a výchovná (osvěta obyvatelstva).⁹²

Před rokem 1989 se využívalo také další, dnes již nepoužitelné dělení na obecnou prevenci, která spočívala v samotném budování socialistické společnosti, a speciální prevenci, která se pak zaměřovala na jednotlivé aktivity zamezující kriminalitě.

5.3. Primární, sekundární, terciární prevence

Jedním z možných dělení prevence kriminality je její dělení na prevenci primární, sekundární a terciární, a to podle okruhu adresátů, vůči kterým směřují preventivní opatření.⁹³

Primární prevence necíleně směřuje k celé společnosti, případně ke všem obyvatelům určitého státu, města či k celé vymezené skupině obyvatel. Působí obecně na příčiny kriminality a zaměřuje se na minimalizaci výskytu sociálně patologických jevů vyskytujících se ve společnosti jako celku. Sociální primární prevence zahrnuje podporu zlepšování životních podmínek a vyšší kvality života, rozvoj školství, snižování nezaměstnanosti, kvalitní sociální práce, ale i různé výchovné, osvětové či poradenské činnosti, které se snaží zasáhnout co nejširší veřejnost. V rámci situační primární prevence jde například o plánování uspořádání města tak, aby nedocházelo k vytváření sociálně vyloučených a problematických lokalit. K prevenci viktimitnosti slouží informování veřejnosti v rámci celého státu o nebezpečí viktimizace.

Sekundární prevence se orientuje na potenciální pachatele a oběti, nebo na hodnoty, které jsou častěji terčem pachatelů. Mezi takové rizikové skupiny osob patří například děti bez dozoru, osoby závislé na alkoholu či drogách, bezdomovci nebo nezaměstnaní. Informační a poradenská činnost je v tomto případě cíleně zaměřená vůči určité skupině osob a to prostřednictvím poraden, linek důvěry a výchovných poradců. Dále se sekundární prevence zaměřuje také na konkrétní oblast kriminogenních jevů, jako je závislost na návykových látkách, záškoláctví, gamblerství či prostituce.

---

⁹² SVATOŠ, R., *Prevence kriminality. 2.*, aktualiz. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionální studií, 2016., str. 31-32

⁹³ GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. *Kriminologie. 4.*, aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014., str. 160-162

Terciární prevence se využívá v případech, kdy k trestné činnosti již došlo a je potřeba zabránit možné recidivě, jak kriminální u pachatele, tak viktimologické u oběti. Jde tedy o opatření přijímaná vůči konkrétním skutečným pachatelům a obětem. U pachatelů je to snaha o rehabilitaci, reintegraci do společnosti a jejich vedení k budoucímu řádnému životu. U obětí je poskytována pomoc, dochází k nápravě následků primární viktimizace spojené se samotným trestným činem, a také je zde snaha předcházet sekundární viktimizaci, negativní stigmatizaci oběti a jejich opakované viktimizaci.

5.4. Sociální, situační, viktimologická prevence

Další z typických dělení prevence kriminality je dělení dle obsahového zaměření preventivních opatření. Z tohoto hlediska se prevence dělí na sociální, situační a viktimologickou.

5.4.1. Sociální prevence

Sociální prevence se zaměřuje na kriminogenní faktory, jejich identifikaci, překonávání či neutralizaci.⁹⁴ Cílem je kontrolovat a případně měnit nepříznivé společenské, kulturní či ekonomické podmínky, které často hrají významnou roli mezi příčinami kriminality.

Sociální prevence úzce souvisí se socializací neboli začleňováním do společnosti a vychází z myšlenky, že pokud se člověk nachází v příznivém sociálním prostředí (což bývá výsledkem pozitivní socializace), je pravděpodobnější, že se do budoucna nedopustí trestného činu. Proto je zde snaha směřovat osoby (zejména děti a mládež) k vhodnému vedení života a chránit je před sociálně patologickými vlivy. Během procesu socializace se ideálně vytváří systém vnitřních hranic, které zabraňují nežádoucímu chování. Nejvýznamnějším prvkem socializace je rodina. V té se prostřednictvím výchovy vytváří první návyky, názory a schopnosti, proto musí plnit základní funkce, zejména funkci výchovnou. Problémem jsou disfunkční, rozvrácené či neúplné rodiny, ze kterých často pachatelé ale i oběti pocházejí. Následuje škola, která, pokud k ní má dítě pozitivní vztah, může případně kompenzovat nedostatky v rodinné výchově. Dále socializace probíhá na úrovni práce a zaměstnání, kde se formují pracovní návyky a výdělek slouží k uspokojování životních potřeb. Netřeba zapomenout také na volný čas, protože absence smysluplné náplně volného času může vést k excesu v chování člověka.

---

⁹⁴ GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. *Kriminologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014., str. 144

Kontrola chování v rámci sociální prevence je často prosazována státem. Spočívá v dodržování řádů, a to zejména řádu právního, který zakazuje a sankcionuje určitá škodlivá jednání, ale také řádu mravního, morálky, obyčejů či rituálů. Stát se stará o vytvoření kvalitní zákonné úpravy, a to nejen v oblasti trestního práva. Důležité jsou také další právní předpisy jako předpisy upravující držení střelných zbraní, školský zákon, zákon o Policii ČR apod. Následně stát kontroluje respektování a dodržování těchto právních norem. Důležitá je, zejména u mladší generace, podpora šíření právních znalostí, které jsou v současné době mezi obyvateli České republiky na nízké úrovni.⁹⁵ Kontrola může být prováděna nejen státem, ale také společnostmi, zejména prostřednictvím veřejného mínění, kdy společnost odsoudí nebo naopak povzbudí jedince k nedodržování norem. Významnou úlohu mají i média, která společnosti podávají určitý obraz kriminality. Bohužel v médiích často dochází k deformaci informací o kriminalitě, objektivnost referencí o trestné činnosti bývá diskutabilní, a ojedinělá není ani medializace násilí, která negativně působí zejména na děti a mládež. Média by naopak měla více pozitivně formovat právní vědomí, a kvalifikovaně seznamovat s trestními případy a trestním právem.

Mezi strategie sociální prevence mimo jiné patří socializace vyloučených osob, vytváření pevného systému norem, zvyšování kvalifikace a vzdělání, sanace rodiny, zaměření na život ve školách nebo poskytnutí vhodné alternativy pro trávení volného času.

5.4.2. Situační prevence

Situační prevence se orientuje na samotný trestný čin. Snaží se o odstraňování potenciálně nebezpečných situací vedoucích k páchání trestných činů, omezování příležitostí ke kriminálním aktivitám a zvyšování šancí dopadení pachatele. Tento typ prevence tak stojí na známém přísloví „příležitost dělá zloděje“.

Pachatelé často zvažují klady a zápory svého kriminálního jednání, byť může jít o podvědomý proces či o okamžité rozhodnutí. Porovnávají užitek, který jim čin přinese, s námahou k jeho uskutečnění či s rizikem dopadení, a pokud prospěch z trestného činu nepřevýší jeho rizika a náročnost, pachatel od něj zpravidla upustí. Proto se vytváří opatření, která potenciálním pachatelům kladou překážky a vytváří okolnosti, které znemožňují nebo alespoň znesnadňují páchání trestné činnosti a zvyšují možnosti jejího prokázání.

Z výsledků situační prevence vyplývá, že určitá místa, části měst, doba dne nebo situace jsou rizikovější než jiné, a proto je třeba k nim upínat zvýšenou pozornost.

---

⁹⁵ GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. *Kriminologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014., str. 146

Na velkých, vyprázdněných a anonymních sídlištích dochází častěji k vykrádání bytů, přeplněná tramvaj ve špičce láká kapsáře, ve špatně osvětlené uličce bude častěji docházet k násilné kriminalitě než na osvětleném náměstí pod dozorem kamer. Na základě těchto výsledků lze sestavit tzv. mapy kriminality⁹⁶, které zobrazují problémová místa, a díky kterým lze přijímat ta nejideálnější opatření.

Opatření situační prevence se snaží o zamezení kriminality a mohou jimi být různé technické, organizační či administrativní prostředky, jako například:

- zvýšení ochrany objektů, osob a věcí (zámky, bezpečnostní dveře, poplašné zařízení, hlídači, psi apod.);
- uložení ohrožených věcí na bezpečnější místo (banky, trezory, auta v garážích);
- ztížení přístupu k věcem, které lze využít pro trestnou činnost (střelné zbraně, výbušniny, jedy);
- snížení prospěchu z trestného činu a zvýšení rizika dopadení (zkomplikování dalšího prodeje věci, označení výrobků, výrobní čísla, vystavené repliky uměleckých děl);
- zlepšení dohledu nad určitými místy (hlídky, kamery, osvětlení).⁹⁷

Tedy u výše zmíněných příkladů půjde například o zvýšení počtu hlídek na sídlišti, upozornění cestujících na vyšší výskyt krádeží v místech, kde se pohybuje velké množství osob či lepší osvětlení v temných uličkách.

5.4.3. Viktimologická prevence

Viktimologická prevence se orientuje na potenciální i skutečné oběti trestných činů, tedy jinými slovy snaží se o to, aby se člověk nestal obětí kriminality, případně aby se jeho viktimizace neopakovala. Tento typ prevence se částečně překrývá se situační a sociální prevencí, kdy jejich opatření, která jsou orientována na zvýšení ochrany obětí trestných činů, lze zařadit také mezi opatření viktimologické prevence. Blíže o tomto typu prevence viz další kapitola.

5.5. Bližší pohled na viktimologickou prevenci

Jak bylo naznačeno výše, viktimologická prevence se zaměřuje na oběti trestných činů a zahrnuje postupy, zásady, metody a kroky, které mají předcházet nejen primární

---

⁹⁶ SVATOŠ, R., *Prevence kriminality. 2.*, aktualiz. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionální studií, 2016., str. 27

⁹⁷ GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. *Kriminologie. 4.*, aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014., str. 155-156

viktimizaci, ale také sekundární viktimizaci (prohlubování újmy) a jejímu opakování do budoucna, tedy tzv. reviktimizaci. Jde tedy o „volbu optimálních způsobů chování oběti v situacích bezprostředně souvisejících (předcházejících i následujících) s kriminálním útokem, a přijímání dalších vhodných preventivních opatření“⁹⁸. Viktimologická prevence zahrnuje otázky nejen právní, ale také psychologické či sociologické. Do realizace prevence se zapojuje jak stát a státní subjekty, tak neziskové organizace, ale částečně nesou odpovědnost za své bezpečí také sami občané. Každý by se měl pokud možno vyvarovat lehkomyšlnému chování, neměl by se zbytečně vystavovat nebezpečí, ani jej aktivně vyvolávat, a v rámci svých možností a schopností by se měl při útoku pokusit postavit útočníkovi na odpor, pokud to okolnosti umožňují.

Pozornost je věnována zejména osobám s vysokou mírou viktinnosti, jako jsou děti, ženy či osoby vyššího věku, ale mimo ně se samozřejmě nezapomíná ani na celou společnost. Tato prevence má zvýšit pozornost, opatrnost a ostražitost osob, ovšem v žádném případě nemá vést ke zbytečnému vytváření strachu z kriminality.

Pro tuto oblast jsou hojně využívány viktimologické poznatky, a znalosti týkající se obětí umožňují využití preventivních postupů či opatření, které snižují viktinnost potenciálních obětí.

Pro lepší přehlednost lze viktimologickou prevenci rozčlenit na prevenci primární, sekundární a terciární, ovšem tyto tři oblasti se vzájemně prolínají a nejsou striktně odděleny. Některé postupy tak lze zařadit jak do primární tak sekundární či terciární prevence.⁹⁹ Napříč všemi těmito oblastmi viktimologické prevence se významně angažují neziskové organizace.

5.5.1. Primární viktimologická prevence

Primární viktimologická prevence zahrnuje aktivity výchovné, informační či vzdělávací, které směřují vůči celé společnosti a snaží se postihnout co nejširší okruh osob.

Důležitá je dostatečná informovanost celé veřejnosti o tom, jak odhalit a předcházet potenciálnímu nebezpečí, nebo kde případně hledat pomoc, pokud už ke spáchání trestného činu dojde. Informovanost pomáhají rozšiřovat sdělovací prostředky pomocí pořadů, zpravodajství, tisku, propagačních materiálů či internetu. Na druhou stranu však právě

---

⁹⁸ VÁLKOVÁ, H. a KUČHTA, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012., str. 176

⁹⁹ VELIKOVSKÁ, M., *Psychologie obětí trestných činů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2016., str. 116

prostřednictvím sdělovacích prostředků (zejména televize a internetu) také dochází k šíření dezinformací a mýtů o kriminalitě a jejích obětech.

V rámci primární prevence jsou poskytovány rady, jak zajistit sebe a svůj majetek proti kriminalitě a jak se nevystavovat zbytečnému nebezpečí. Jsou vytvářeny koncepce a modely bezpečného chování, které mají předcházet takovému jednání, kterým oběť pachatele pasivně podněcuje k útoku, nebo jej dokonce přímo vyprovokuje. Jak se má člověk při útoku chovat? Má se spíše aktivně bránit nebo svou aktivitou zbytečně útočnicka neprovokovat? Jak bude pachatel reagovat na konkrétní jednání, upustí od dokonání činu nebo se naopak vystupňuje jeho agrese a následek bude o to horší? Na tyto otázky bohužel neexistují jednoznačné, obecně platné odpovědi. Objevují se sice návody, jak předcházet útoku nebo jak se chovat během něj, ovšem při jejich aplikaci je vždy potřeba mít na paměti, že každý případ je specifický.

5.5.2. Sekundární viktimologická prevence

Sekundární viktimologická prevence se blíže orientuje na některé konkrétní ohroženější skupiny obyvatel. Může jít o zaměstnance, u kterých hrozí větší riziko viktimizace, jako jsou policisté, zaměstnanci peněžních ústavů, hlídači, ochranka či taxikáři. Dále může jít o potenciálně slabší osoby, tedy děti a mládež, seniory, nemocné a handicapované občany, případně i ženy.

Důležitý je výchovný základ, který by vždy měl být primárně dán v rodině. Je známo, že narušené rodinné vztahy a problémy v rodině se často přenáší nejen do další rodiny pachatele (což je častější), ale také oběti. Například podle statistiky neziskové organizace ROSA za rok 2016 bylo v původní rodině oběti (klientky) přítomno násilí nebo jiné sociálně patologické jevy ve 39% případů.¹⁰⁰ Výchovně-vzdělávací působení by však měla poskytovat také škola prostřednictvím besed, přednášek nebo nácviku řešení krizových situací. Mimo to vzdělávací a osvětovou činnost poskytují také zájmové a neziskové organizace.

Dále mohou být na podporu sekundární viktimologické prevence pořádány výcvikové kurzy a kurzy sebeobrany, které se osvědčí v případě, kdy už útok nastane a bude potřeba se aktivně bránit. Těch se může zúčastnit široká veřejnost a pro riziková zaměstnání by absolvování kurzu mělo být v popisu práce.

---

¹⁰⁰ *Ženy – oběti domácího násilí, statistika za rok 2016*. In: ROSA – centrum pro ženy [online]. 21.11.2017 [cit. 2018-06-25]. Dostupné z: <http://rosa-os.cz/wp-content/uploads/2017/11/ROSA-statistika-za-2016-web.pdf>

5.5.3. Terciární viktimologická prevence

Terciární viktimologická prevence přistupuje až ke konkrétní oběti po spáchání trestného činu a snaží se zamezit její sekundární viktimizaci a reviktimizaci. V jejím rámci existuje velké množství návodů a postupů, jak přistupovat k oběti, jak s ní komunikovat, jak u ní navodit pocit bezpečí, ale i možností odborného terapeutického působení nebo poradenství. Tyto postupy zasahují do značné míry do psychologie, avšak ovlivňují také oblast práva.

Například výslech oběti jakožto svědka může být zdrojem sekundární viktimizace. Podle trestního řádu je při výslechu svědka nutno šetřit jeho osobnost, zejména pokud jde o jeho osobní údaje a intimní oblast.¹⁰¹ Zvlášť pak trestní řád upravuje v § 102 výslech osoby mladší 18 let o okolnostech, jejichž ožívání v paměti by vzhledem k věku mohlo nepříznivě ovlivňovat její duševní a mravní vývoj. Na výslech oběti pamatuje také zákon o obětech, který zakotvuje šetrné kladení otázek směřující do intimní oblasti vyslýchané oběti, žádost o výslech osobou stejného nebo opačného pohlaví a výslech zvlášť zranitelné oběti.¹⁰² Oběť se však neúčastní pouze výslechu, ale také dalších úkonů, jako jsou ohledání místa činu, prohlídka těla, vydání nebo odnětí věci důležité pro trestní řízení, rekonstrukce, rekonstrukce nebo konfrontace. Při všech těchto úkonech je třeba postupovat šetrně a s ohledem na osobu oběti a na povahu trestného činu tak, aby nedocházelo ke zbytečnému druhotnému zraňování.

Neméně důležitá je ochrana oběti před reviktimizací. Oběti mohou být poskytnuty rady a doporučení pro případ dalšího útoku, nebo mohou být v konkrétních případech aplikovány některé právní instituty. Mezi ty patří například institut vykázání agresora ze společné domácnosti využívaný pro ochranu obětí domácího násilí, nebo předběžné opatření, kterým lze zakázat další kontakt s obětí. Před reviktimizací chrání oběť také institut utajeného svědka, při jehož využití dochází k dočasnému utajení identity a podoby osoby v rámci trestního řízení. Ve výjimečně závažných případech lze přistoupit ke zvláštní ochraně svědka podle zák. č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením, ve znění pozdějších předpisů, kdy pokud příslušné osobě zřejmě hrozí újma na zdraví nebo jiné vážné nebezpečí, je možno změnit její identitu, přestěhovat ji spolu s rodinou na bezpečnější místo či poskytnou jí policejní ochranu.

---

¹⁰¹ §101 odst. 2 zákona o trestním řízení soudním (trestní řád)

¹⁰² §18 – 20 zákona o obětech

6. Aplikace viktimologických poznatků – mravnostní trestné činy

V závěrečné kapitole aplikuji viktimologické poznatky uvedené v této práci na užší oblast trestných činů. Vybrala jsem mravnostní trestné činy a zejména se zaměřuji na trestný čin znásilnění a to proto, že oběti těchto činů, byť rozhodně netvoří nejpočetnější skupinu obětí, jsou typickým zosobněním viktimologických závěrů. Znalosti viktimologie aplikované na určitou skupinu trestných činů mohou alespoň nepřímo ovlivnit konkrétní směřování prevence a přístup společnosti i orgánů činných v trestním řízení, a napomáhají předcházet nejen primární, ale také sekundární viktimizaci a reviktimizaci.

6.1. Mravnostní (sexuální) kriminalita

Pod pojem mravnostní kriminalita lze v širším smyslu zahrnout dvě skupiny trestných činů, a to sexuální trestné činy a trestné činy spojené s prostitucí.¹⁰³ V užším pojetí jsou pojmy mravnostní a sexuální kriminalita používány jako synonyma. V této části používám daný termín v užším pojetí. Mravnostní kriminalita souvisí s pohlavním pudem lidí a řadí se zde veškeré jednání v sexuální oblasti, které již není společností tolerováno. Trestní právo vymezuje hranici, jejímž překročením se dané chování stává právně neakceptovatelné. Mravnostní kriminalita se ale nepřekrývá s pojmem sexuální deviace, protože ne všechny sexuální deviace jsou sankcionovány trestním právem a ne všechny mravnostní trestné činy jsou páčány sexuálními devianty.¹⁰⁴ Trestné činy sem spadající silně zasahují do lidské intimity a osobní integrity a způsobují závažné negativní dopady jak na individuální tak celospolečenské úrovni. Proto jsou považovány za vysoce nebezpečné a zraňující. Do oblasti mravnostní (sexuální) kriminality jsou řazeny zejména trestné činy upravené v hlavě III zvláštní části trestního zákoníku označené jako „Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti“, kam patří mimo jiné znásilnění (§ 185), sexuální nátlak (§ 186) nebo pohlavní zneužití (§ 187). Mezi mravnostní delikty lze však zařadit také další trestné činy, které sice nejsou zakotveny v této hlavě trestního zákoníku, ale u nichž také mohou figurovat sexuální motivy, například trestný čin vraždy (§ 140), ublížení na zdraví (§ 145, § 146), obchodování s lidmi (§ 168), týrání osoby žijící ve společném obydlí (§ 199), nebezpečné pronásledování (§ 354), výtržnictví (§ 358) apod.

---

¹⁰³ GRÍVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. *Kriminologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014., str. 246-247.

¹⁰⁴ VÁLKOVÁ, H. a KUČHTA, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012., str. 485

Z policejních statistik vyplývá, že mravnostní kriminalita tvoří z celkové kriminality pouze malou část, což ovšem neubírá na její závažnosti. V roce 2016 tvořila cca 1% celkové kriminality s 2 241 trestnými činy, a nejpočetnějšími činy byly znásilnění a pohlavní zneužívání.¹⁰⁵ Minimální počet policíí evidovaných obětí mravnostní kriminality v roce 2016 byl 1 673 obětí.¹⁰⁶ Podle viktimologického výzkumu Martinkové se oběťmi sexuálně motivovaných deliktů stalo během let 2002-2006 4,6% z 3 082 dotázaných, přesněji 7,6% dotázaných žen a 1,7% dotázaných mužů.¹⁰⁷ Výsledky jednotlivých statistik se ovšem mohou lišit, protože každý jejich tvůrce pod pojem „mravnostní kriminalita“ může zahrnovat jiné trestné činy. Navíc jejich čísla nelze brát absolutně také proto, že typickým znakem těchto trestných činů je vysoká míra latence. Dle různých studií a výzkumů zažilo některou formu fyzického či sexuálního násilí v průměru 35% žen.¹⁰⁸

Pozitivem je, že mravnostní kriminalita a sexuální násilí již nejsou úplně opomíjená témata a neziskové organizace, mezi nimi Rosa, proFem, APIC ČR, Persefona, LOCIKA nebo Bílý kruh bezpečí, mimo jiné vydávají na toto téma své studie a odborné publikace. Na státní úrovni je významným počinem Akční plán prevence domácího a genderově podmíněného násilí na léta 2015-2018, o kterém se blíže zmíním níže.

6.2. Znásilnění

6.2.1. Základní charakteristika

Trestný čin znásilnění je typickým příkladem mravnostního (sexuálního) trestného činu. Jedná se o mediálně atraktivní delikt, ale často právě média podporují a utvrzují přežívající mýty o znásilnění. Z kriminologického hlediska lze znásilnění definovat jako „*vynucení sexuálního styku proti vůli napadené osoby*“.¹⁰⁹ Dle legální definice stanovené v § 185 odst. 1 trestního zákoníku se znásilnění dopustí ten, kdo jiného násilím nebo pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy donutí k pohlavnímu styku, nebo kdo k takovému činu zneužije jeho bezbrannosti. V dalších odstavcích jsou pak dány okolnosti

---

¹⁰⁵ DIBLÍKOVÁ, S. a kol. *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2016*. 1. vyd. Praha: IKSP, 2017. str. 16.

¹⁰⁶ DIBLÍKOVÁ, S. a kol. *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2016*. 1. vyd. Praha: IKSP, 2017. str. 77.

¹⁰⁷ MARTINKOVÁ, M. *Zkušenosti obyvatel české republiky s některými delikty – výsledky viktimologického výzkumu*. 1. vyd. Praha: IKSP, 2007. str.26

¹⁰⁸ výsledky některých výzkumů jsou zmíněny v: *Akční plán prevence domácího a genderově podmíněného násilí na léta 2015-2018*. Úřad vlády ČR, 2015. str. 9-10.

¹⁰⁹ GRÍVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. *Kriminologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014., str. 250.

naplňující kvalifikovanou skutkovou podstatu (například čin je vykonán souloží nebo jiným srovnatelným způsobem, na dítěti, se zbrání, je jím způsobena těžká újma na zdraví či smrt). V porovnání se stavem před nabytím účinností trestního zákoníku roku 2009, je současná právní úprava obsáhlejší a zahrnuje širší škálu protiprávního jednání. Dřívější úprava vyžadovala k naplnění základní skutkové podstaty použití násilí nebo pohrůžku bezprostředního násilí (nyní nemusí být bezprostřední), a pachatel musel oběť donutit k souloží (nikoli pohlavnímu styku, což je širší pojem) nebo k jinému obdobnému pohlavnímu styku. Navíc bylo upraveno méně okolností naplňujících kvalifikovanou skutkovou podstatu. I přes rozšíření skutkové podstaty trestného činu znásilnění se objevují názory o nedokonalosti právní definice. Je jí vytýkáno, že neposkytuje dostatečnou ochranu před všemi formami sexuálních útoků¹¹⁰, nebo že k jejímu naplnění nepostačuje nesouhlas oběti, ale je zapotřebí vážně míněného odporu určité intenzity, případně následné podlehnutí oběti po seznání beznadějnosti odporu.¹¹¹ Právní úprava má tak stále své limity a s ohledem na tlak ze strany mezinárodního práva vyvstane nejspíš do budoucna potřeba její změny.

U trestného činu znásilnění je častý výskyt sekundární viktimizace. Právě ta je také jedním z významných důvodů, proč oběti tento čin neoznamují a proč následně vyhledávají pomoc poraden. Mezi původce sekundární viktimizace patří znalci z řad psychologů či gynekologů, orgány činné v trestním řízení prostřednictvím nešetrného postupu trestního řízení, a na třetím místě figurují příslušníci rodiny a známí oběti.

6.2.2. Statistické údaje

Veškeré statistické údaje ovlivňuje fakt, že trestný čin znásilnění je vysoce latentní, tedy že jej oběti často neoznamují. Odhaduje se, že je nahlášeno pouze 3 - 8 % incidentů.¹¹² Důvody mohou být různé: strach z pachatele, obavy ze sekundární viktimizace, stud nebo blízký vztah pachatele a oběti.

V roce 2017 počet registrovaných případů znásilnění činil 598 a z toho 70% z nich bylo objasněno. V letošním roce (do 31. října 2018) bylo již oznámeno 561 incidentů.¹¹³

---

¹¹⁰ Akční plán prevence domácího a genderově podmíněného násilí na léta 2015-2018. Úřad vlády ČR, 2015. str. 28.

¹¹¹ JEŽKOVÁ, V., *Právev proti násilí na ženách: Bílá místa české legislativy*. Praha: proFem, o.p.s., 2016. str. 108

¹¹² CIPROVÁ, K., *Znásilnění: kontextuální úvod*. In: CIPROVÁ, K., a kol. *Pod hladinou: fakta a mýty o znásilnění*. 1. vyd. Praha: Gender Studies, o.p.s., 2010. str. 10.

¹¹³ Statistické přehledy kriminality Policie ČR. Dostupné na: <https://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2017.aspx>, <https://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2018.aspx>

Ačkoliv pachatelé i oběťmi mohou být jak muži, tak ženy, dle průzkumů je trend jasný. Ženy tvoří zhruba 90% obětí, a naopak pachatelé jsou z 99% muži.¹¹⁴ Díky tomu se tento trestný čin řadí mezi tzv. genderově podmíněné delikty.

Ve většině případů je za trestný čin znásilnění ukládán trest odnětí svobody, a to podmíněný i nepodmíněný. Podle rešerše pravomocných rozsudků z roku 2016, kterou učinila Ježková z organizace proFem, bylo v 39,3% případů uložen podmíněný trest, v 48,2% nepodmíněný trest, a ve zbytku případů byli pachatelé zproštěni, příp. bylo upuštěno od potrestání.¹¹⁵ Trend, kdy významné části odsouzených pachatelů je uložen pouze podmíněný trest, je jistě nežádoucí, a nevysílá široké veřejnosti, ani potenciálním pachatelům a obětem znásilnění dobrý signál.

6.2.3. Mýty a předsudky o znásilnění a jeho obětech

Se znásilněním a jeho oběťmi se pojí mnoho mýtů a stereotypů. Pohled na oběti velmi zkresluje dříve zmíněný mýtus o ideální oběti, který je základem také pro ostatní mýty. Ve společnosti je zakořeněn určitý obraz „pravého znásilnění“, který zahrnuje charakteristické vlastnosti oběti, průběh činu, či jeho okolnosti. Jaké jsou nejčastější mýty?

Část mýtů se snaží odpovědět na otázku, proč se někdo stane obětí znásilnění. Scestné jsou představy, že oběti útok cíleně vyprovokují, nebo že se tento čin nemůže stát slušným ženám. Z nich pak vychází názor o zodpovědnosti oběti za čin, tedy že si (typicky žena) za útok může do jisté míry sama, protože byla příliš vyzývavě oblečená, šla venku sama potmě, bavila se ve špatné společnosti, nebo požila alkohol. Další mylný názor, proč se pachatelé dopouští znásilnění, je, že jejich hlavním motivem je ukojení momentální sexuální touhy. Většinou však jde ze strany pachatele hlavně o demonstraci moci nad obětí a o touhu ublížit.

Ideální obraz oběti také nemusí vždy plně odpovídat realitě. Oběť nemusí být pouze žena či dítě, ale také muž, i když to není tolik časté. Znásilnění muže je stále často tabuizované jako nemožné, proto se muži budou většinou zdráhat čin oznámit. Znásilnění se navíc netýká pouze mladých, velmi atraktivních a vyzývavých osob, ale také osob vyššího věku a seniorů (ale pravda, nikoli v takové míře), a pachatele často spíše než fyzická atraktivita a charakter zajímá dostupnost oběti.

---

¹¹⁴ BLATNÍKOVÁ, Š., FARIDOVÁ, P., ZEMAN, P. *Znásilnění v ČR – trestné činy a odsouzení pachatelé*. 1. vyd. Praha: IKSP, 2015. str. 41-42, 131.

¹¹⁵ JEŽKOVÁ, V., *Jen ano je ano. Trestný čin znásilnění ve světle Istanbulské smlouvy*. 1. vyd. Praha: proFem, o.p.s., 2017. str. 25.

Rozšířená je také mylná představa toho, jak se znásilnění odehrává a kdo jej páchá. Ta vypadá zhruba následovně: ke znásilnění dochází venku na méně frekventovaných temných místech; pachatel je pro oběť neznámý muž trpící sexuální deviací; oběť se po celou dobu aktivně a vehementně brání a činem utrhá vážná tělesná zranění. Tento scénář však obsahuje hned několik mýtů. Častěji ke znásilnění dochází v interiéru než exteriéru, a to v bytě pachatele či oběti, v jejich společném obydlí či hotelovém pokoji, méně často pak ve veřejně přístupných prostorech jako jsou veřejné toalety, škola, stanice metra apod.¹¹⁶ Pachatel znásilnění není synonymem pro sexuálního devianta. Deviace se sice u pachatelů objevují, ale není to pravidlem. Z průzkumů vyplývá, že ve více než polovině případů oběť pachatele znala, ať už šlo o spolužáka, přítele, známého, spolupracovníka, manžela, partnera nebo jiného člena rodiny.¹¹⁷ Reálně ovšem může jít o mnohem vyšší číslo, protože se má za to, že nejméně čin oznamují právě oběti, které jsou v bližším vztahu k pachateli. Ježková ve své rešerši dokonce uvádí, že se oběť s pachatelem znala v 75 % případů.¹¹⁸ Čím bližší si jsou, tím je incident pro oběť více zraňující, frustrující a matoucí. Co se týče obrany oběti, není výjimkou, když oběť tzv. zamrzne, paralyzuje ji strach a není tak schopná aktivní obrany. Oběti často utrhá zejména lehčí povrchová zranění, odřeniny či pohmožděniny, ale ve většině případů se čin obejde bez fyzických následků a na druhou stranu psychická újma není zrovna výjimkou.¹¹⁹

Mýty a předsudky mohou ovlivňovat přístup laiků i profesionálů k osobě oběti i k posuzování samotného trestného činu, a jsou hlavním zdrojem sekundární viktimizace. Čím více se případ odlišuje od stereotypní představy o znásilnění, tím více je čin bagatelizován a k oběti je přístupováno s větší nedůvěrou. Z faktu, že některé iluzorní představy o tomto deliktu ovlivňují názor veřejnosti, jak moc je za čin zodpovědná sama oběť, vychází také zajímavý výzkum publikovaný v odborném časopise *International Review of Victimology*. Dle něj respondenti přisuzovali oběti vyšší míru viny v případech, kdy se méně aktivně fyzicky bránila nebo se bránila jen verbálně, nebo pokud měla větší dřívější sexuální zkušenosti, a překvapivě také v případech, kdy se oběť následně dobrovolně setkala s pachatelem, což je okolnost, která se samotným útokem vlastně vůbec

---

¹¹⁶ BLATNÍKOVÁ, Š., FARIDOVÁ, P., ZEMAN, P. *Znásilnění v ČR – trestné činy a odsouzení pachatelé*. 1. vyd. Praha: IKSP, 2015. str. 49-50.

¹¹⁷ BLATNÍKOVÁ, Š., FARIDOVÁ, P., ZEMAN, P. *Znásilnění v ČR – trestné činy a odsouzení pachatelé*. 1. vyd. Praha: IKSP, 2015. str. 49-50.

¹¹⁸ JEŽKOVÁ, V., *Jen ano je ano. Trestný čin znásilnění ve světle Istanbulské smlouvy*. 1. vyd. Praha: proFem, o.p.s., 2017, str. 52.

¹¹⁹ BLATNÍKOVÁ, Š., FARIDOVÁ, P., ZEMAN, P. *Znásilnění v ČR – trestné činy a odsouzení pachatelé*. 1. vyd. Praha: IKSP, 2015. str. 148.

nesouvisí. Navíc ve stejných případech považovali respondenti čin za méně závažný. Pozoruhodné je, že obdobně v průzkumu odpovídali jak odborníci z řad terapeutů pracujících s oběťmi či s pachateli znásilnění, tak i laici.¹²⁰

6.3. Prevence v oblasti mravnostní kriminality

Předchozí kapitola pojednávala o tom, jak mohou vypadat opatření prevence kriminality obecně. Následující řádky se blíže zaměří na možnosti prevence mravnostní kriminality.

Objevují se různé návody a doporučení, jak předcházet útokům pachatelů. U mravnostní kriminality je to s nimi ale složitější kvůli značné individualitě jednotlivých případů. Jednání, které může předejít dokonání činu v jednom případě, už nemusí fungovat v jiném a může mít i úplně opačný výsledek. Jednoho pachatele aktivní fyzická obrana odradí, druhého jen pobídne k větší agresi. Zásady bezpečného chování jsou tak spíše obecnějšího rázu a jde často o poučky, které známe již z domova, například: nepohybujte se v nočních hodinách na opuštěných temných místech, a pokud není zbytí, jděte ve skupině nebo v doprovodu, případně zvažte dopravu taxislužbou; vyhýbejte se potenciálním úkrytům na vzdálenost, která vám umožní reagovat na případný útok; udržujte si odstup od neznámých osob a sledujte jejich možné nebezpečné reakce; rozmyslete si dopravu autostopem; v případě útoku zvolte takovou obranu, která hrozí nejmenší újmou na vašem zdraví; aj.¹²¹

Dle mého názoru je pro efektivnější výsledky prevence lepší než tyto heslovité návody komplexní přístup, který hledá příčiny problematiky mravnostní kriminality a ty se snaží eliminovat. Základem je osvěta a vzdělávání společnosti, odstraňování mýtů a stereotypů, jasné odsouzení této kriminality ze strany společnosti a boj s genderovou nerovností. Pokud se široká veřejnost oprostí od předsudků, které se s touto problematikou pojí, a zaujme jasný negativní postoj vůči tomuto typu kriminality, bude to významný krok kupředu.

Gřivna rozděluje prevenci sexuální kriminality podle toho, zda se jí dopouští deviantní či nedevariantní pachatelé. V prvním případě se využívají přístupy, které se snaží

---

¹²⁰ IDISIS, Y., EDOUTE, A. Attribution of blame to rape victims and offenders, and attribution of severity in rape cases: Non-therapists and survivor and offender therapists. *International Review of Victimology*. 3/2017. str. 257-274.

¹²¹ srov. ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, příručka pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007., str. 106.; a CHMELÍK, J., a kol. *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*. 1. vyd. Praha: Portál 2003. str. 39-40.

odstranit deviantní chování pachatele, a to buď užíváním léků na snížení sexuální odezvy (farmakologický přístup), změnou vzorců nežádoucího myšlení (kognitivně-behaviorální přístup), nebo výchovou pachatele směřující ke zvýšení jeho empatie a převzetí odpovědnosti za čin (psychovzdělávací přístup). Ve druhém případě se využívají jiné následující postupy. Sociální prevence se zaměřuje na postoj společnosti k negativním jevům souvisejícím s mravnostní kriminalitou. Situační prevence vychází z faktu, že k útokům často dochází v určitou dobu a na určitých místech, a proto se právě na tyto zaměřuje. Viktimologická prevence se snaží poučit potenciální oběti, jak se v nebezpečné situaci chovat.¹²²

Důležitým počinem ze strany státu je Akční plán prevence domácího a genderově podmíněného násilí na léta 2015 – 2018 vydaný Úřadem vlády ČR (dále jen „Akční plán“). Za trestné činy, které se řadí pod pojem genderově podmíněné násilí, se považuje znásilnění, sexuální zneužívání či nebezpečné pronásledování. Akční plán směřuje ke zlepšení ochrany ohrožených osob, zefektivnění prevence a rozvoji vzdělání příslušných profesí. Jeho účelem je *„implementovat a koordinovat komplexní systém opatření na úrovni vlády ČR pro oblast prevence a potírání domácího a genderově podmíněného násilí a tím přispět ke snížení jejich výskytu v české společnosti a pomoci osobám ohroženým i násilným“*.¹²³ Akční plán byl vydán mimo jiné v reakci na Istanbulskou úmluvu, která by měla být Českou republikou ratifikována, a vychází také z dalších mezinárodních dokumentů. Akční plán obsahuje 70 opatření rozdělených do 7 oblastí, z nichž uvedu pouze několik z těch, které mne zaujaly:

- zajistit provoz celostátní bezplatné telefonní linky s nepřetržitým provozem;
- zajistit dostupnost okamžité pomoci a terapeutických služeb pro ohrožené osoby;
- zajistit pravidelné, včasné a předvídatelné financování neziskových organizací;
- revidovat a zpracovat metodické doporučení MŠMT k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních;
- zajistit pravidelné školení pracovníků a pracovníc OSPOD, Policie ČR, justice, školství a zdravotnického personálu;
- realizovat informační kampaň týkající se této problematiky;
- uspořádat různé konference k této problematice, hlavně pro osoby, které se v rámci své profese mohou setkat s oběťmi domácího a genderově podmíněného násilí;

---

¹²² GRÍVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. *Kriminologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014., str. 257.

¹²³ Akční plán prevence domácího a genderově podmíněného násilí na léta 2015–2018. Úřad vlády ČR. 2015. str. 5

- realizovat analýzy a sběr statistických dat a na jejich základě vydávat další doporučení;
- zajistit přípravu podkladů pro podpis a ratifikaci Istanbulské úmluvy.¹²⁴

Podle Souhrnných zpráv za roky 2015-2017 o plnění Akčního plánu bylo do roku 2017 ze 70 úkolů (s)plněno 32, částečně splněno 14, nesplněno 21 a záznam o plnění 3 úkolů zprávy neobsahují vůbec (bráno vždy podle posledního stanoviska Výboru pro prevenci domácího násilí a násilí na ženách k danému úkolu).¹²⁵ Plnění Akčního plánu má zjevně ještě své rezervy a uvidíme, zda se do konce lhůty pro jeho plnění podaří nedostatky, přesněji 30% nesplněných úkolů, napravit.

6.4. Aktuální souvislosti

6.4.1. #MeToo

Jde psát o mravnostní kriminalitě a alespoň v krátkosti se nezmínit o kampani MeToo? Myslím, že ne. Jedná se o virální hnutí, které má upozornit na celospolečenský problém sexuálního obtěžování a násilí. Za počátek hnutí se považuje aféra filmového producenta Harveyho Weinsteina, který sexuálně obtěžoval hlavně mladé herečky, a reakce na ni z podzimu roku 2017. Od té doby se i další oběti prostřednictvím hashtagu #MeToo mohou svěřit se svými zkušenostmi se sexuálním obtěžováním a násilím a množství příspěvků ukazuje, jak je to velmi rozšířený problém. Téma #MeToo je stále schopné rozvířit vášnivou debatu. Názory na kampaň v nepřeberném množství článků a příspěvků jsou opravdu rozličné od absolutního přijetí až po nenávistné odsouzení. Nechci je zde všechny analyzovat, to by vydalo na celou další práci. Proto se omezím na vyjádření svého názoru k tomuto hnutí.

#MeToo může použít teoreticky kdokoli, což je výhoda i nevýhoda zároveň. Pro oběti je takto jednodušší se svěřit a zároveň vidí, že v tom nejsou samy. Na druhou stranu se mohou objevit nepravá obvinění hnaná touhou po pomstě či příspěvky, které původní poselství zlehčuje, a které činí největší újmu právě ostatním skutečným obětem. Také vlna negativních reakcí plná mýtů a zesměšňování příspěvatelek (a příspěvateľů) mohou jiné oběti naopak odradit, když vidí, jak se k problému staví česká společnost i přímo jejich okolí.

¹²⁴ Akční plán prevence domácího a genderově podmíněného násilí na léta 2015–2018. Úřad vlády ČR. 2015. str. 16-30

¹²⁵ Souhrnná zpráva za rok 2017 o plnění Akčního plánu prevence domácího a genderově podmíněného násilí na léta 2015-2018. Úřad vlády ČR. 2018

Debata probíhá i v odborných kruzích - 16. 3. 2018 se v Praze konalo sympozium na téma Právní aspekty kampaně „MeToo“, kde řečnili soudci, advokáti, psychologka, sociolog, sexuolog, olympijská vítězka či herečka.¹²⁶ Pozitivem je, že se otevřela další diskuze na toto téma, ale ze záznamů je vidět, že většina názorů vystupujících byla plná mýtů a stereotypů, a je až děsivé, jak silně jsou zakořeněné i mezi odbornou veřejností a veřejnými činiteli. Někdy mi přijde až úsměvné, když muži poučují ženy o tom, jak se mají v určité situaci cítit a jak na ni reagovat.

K tématu #MeToo mám, jako nejspíš spousta lidí, lehce rozporuplné pocity. Kampaň může sloužit jako prostředek k pomstě, zveličování a snahy se zviditelnit, a tato její strana se mi nelíbí. Pro mě je ale důležitější, že odstartovala důležitý aspekt prevence a tím je debata. Díky ní došlo k masové diskuzi, která svým rozsahem ukázala, jak je tento problém všudypřítomný a zasahuje celou společnost, nikoli jen některé sociální skupiny, a pokud alespoň části obětí pomůže vyrovnat se se svou traumatickou zkušeností, a alespoň někdo si uvědomí absurditu vžitých mýtů a stereotypů, má toto hnutí smysl.

6.4.2. Istanbulská úmluva

Podobně vášnivé debaty v letošním roce vzbuzuje také ratifikace Úmluvy Rady Evropy o prevenci a potírání násilí na ženách a domácího násilí (dále jako „Istanbulská úmluva“ nebo „Úmluva“). Tato Úmluva byla přijata Výborem ministrů Rady Evropy dne 7. 4. 2011 a k 1. 9. 2018 ji ratifikovalo 33 států a dalších 12 států ji zatím pouze podepsalo. V květnu 2016 ji podepsala také Česká republika a během roku 2018 mělo být přistoupeno k její ratifikaci, která se zřejmě posune na počátek roku 2019. Úmluva stanovuje požadavky na důslednou prevenci tohoto typu násilí, na ochranu a pomoc obětem či účinnější stíhání pachatelů. Dále hmotněprávní ustanovení mimo jiné vypočítávají nepřípustné jednání, které je třeba kriminalizovat. Procesněprávní ustanovení upravují postupy vyšetřování a stíhání pachatelů a zakotvují některá opatření k ochraně práv a zájmů obětí v rámci vyšetřování a soudního řízení.

Jako v každé vyhrocené diskuzi se také v tomto případě objevují výrazné hlasy pro i proti ratifikaci Istanbulské úmluvy a shoda nepanuje mezi laiky ani odborníky. Jedna strana volá po potřebě větší pozornosti a efektivnějšího řešení této problematiky, čehož zřejmě česká společnost není bez mezinárodního „postrčení“ sama schopná. Druhá zase varuje před (někdy až absurdními) následky, které sebou Úmluva údajně přinese, například rozpad

---

¹²⁶ Záznam ze sympozia spolu s krátkými výtahy vystoupení řečníků je dostupný na: <https://www.epravo.cz/top/aktualne/pravni-aspekty-fenomenu-metoo-107326.html?mail>

tradiční rodiny, zásah do suverenity státu, nebo diskutabilnější problém prolomení mlčenlivosti některých profesí, hlavně advokátů. Kolem Istanbulské úmluvy se tak objevila řada mýtů a dezinformací, z nichž některé se snaží uvést na pravou míru Odbor rovnosti žen a mužů Úřadu vlády ČR prostřednictvím své brožury¹²⁷. Publikace vyvrací pomocí faktů dvanáct nejčastějších mýtů. Mezi ně patří například tyto: Úmluva má rozdmýchat nenávisť mezi ženami a muži a snaží se prosadit tzv. genderovou ideologii; Úmluva chrání pouze ženy; Úmluva umožní sociální službě vloupat se do domů a odebírat děti; muži se nebudou moci bránit proti obvinění, což povede k nárůstu falešných obvinění; kvůli Úmluvě se zakáže slavení Velikonoc; aj. Samozřejmě ratifikaci nepodporuje pouze Úřad vlády, ale také další odborníci a organizace, mezi nimi Amnesty International nebo síť organizací Česká ženská lobby.

Podle mého názoru Istanbulská úmluva obsahuje ustanovení, které by Česká republika měla využít v boji proti domácímu násilí a násilí na ženách. Mnohé z Úmluvy již české právo obsahuje, proto strach z celkové proměny právního řádu je lichý. Problematické pasáže je samozřejmě potřeba řádně přezkoumat a posoudit, ovšem myslím, že by se Česká republika mohla zařadit mezi ostatní státy zejména západní Evropy, které již Úmluvu ratifikovaly.

---

¹²⁷ Brožura je dostupná na internetových stránkách vlády ČR: https://www.vlada.cz/cz/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/projekt_opz/vystupy_projektu/vystupy-projektu-v-oblasti-domaciho-a-genderove-podmineneho-nasili-167846/

Závěr

Cílem této diplomové práce bylo blíže se podívat na viktimologii a posoudit, zda jsou její poznatky využitelné pro vytváření strategií prevence kriminality. Je tento relativně nový vědní obor, který hledí na kriminalitu očima obětí, schopný pomoci předcházet trestné činnosti? Určitě ano. Díky viktimologii je možné přijmout efektivnější kroky předcházející primární viktimizaci. Tento obor se také snaží přijít na to, co způsobuje sekundární a opakovanou viktimizaci, a jak docílit toho, aby zbytečně nedocházelo k dalšímu a opětovnému zraňování oběti.

Na začátku práce, kde jsem stručně téma zařadila do širšího kontextu kriminologie a otázky kriminality, jsem zjistila, že latence kriminality není pouze okrajový jev, a že se u některých typů trestné činnosti objevuje více, než u jiných. Velký podíl na míře latence má ochota obětí oznamovat protiprávní činy a ta se mění v závislosti na strachu ze sekundární viktimizace a z pachatele, případně podle důvěry či nedůvěry v orgány činné v trestním řízení. A právě u obětí mravnostní kriminality (hlavně trestného činu znásilnění) figuruje strach, stud či nedůvěra v největší míře.

Nejdůležitější pro získávání relevantních informací jsou nejspíše viktimologické výzkumy. Ty zjišťují zkušenosti obyvatel s kriminalitou. Výsledky poskytují určitý obraz o její latentní části, zachycují strach z kriminality a případně také názor občanů na práci orgánů činných v trestním řízení či jiných profesionálů. Jejich výstupy jsou pak schopné ukázat, na jakou oblast by se měla prevence zaměřit. V České republice nemají tyto výzkumy takovou tradici, jako například ve Velké Británii. Bohužel není žádný výzkum, který by byl realizován pravidelně a podle stejné metodiky, aby se výsledky z jednotlivých období daly navzájem srovnat. Takový opakující se výzkum by byl schopný zachytit vývoj kriminality z pohledu obětí a podával by zprávy o tom, zda realizované preventivní kroky vedly ke svému zamýšlenému výsledku. Tento zdroj informací podle mého názoru v České republice chybí.

Jak z této práce vyplynulo, možnosti prevence kriminality jsou různé. Pravdou je, že částečně je každý člověk zodpovědný za svou bezpečnost, a proto by o ní měl dbát a jednat s takovou opatrností, jakou je od něj možno reálně požadovat a očekávat. Je třeba si uvědomit, že každý si může ve svém životě projít procesem viktimizace a rizikovým chováním se tato šance jen zvyšuje. Samozřejmě trestný čin může být spáchán i přes veškerou opatrnost oběti. Bezesporu primární je fakt, že se lidé nemají dopouštět trestné činnosti, nikdy nemá být svalována vina na oběti, ani pokud si nepočínala na sto procent

obezřetně. Existují návody, tipy a rady, jak se vyhnout viktimizaci, které jsou pravděpodobně nejlépe využitelné u majetkové kriminality. U některých jiných typů kriminality je to složitější, například u té mravnostní. Důležitým prvkem prevence je osvěta a vzdělávání společnosti. Pokud společnost bude některé trestné činy zlehčovat, může mít potenciální pachatel pocit, že dané jednání není protiprávní, protože není všeobecně odsouzeno společností jako neakceptovatelné. Také oběti těchto činů se budou zdráhat je oznamovat, protože budou mít strach z nepochopení. S tím také souvisí existence mýtů o obětech. Je nutné tyto předsudky a stereotypy odstraňovat, protože významně ovlivňují pohled na trestnou činnost a její oběti.

Podle mého názoru se preventivní opatření v posledních letech rozvíjí a nejsou na tak špatné úrovni. Také v oblasti mravnostní kriminality, na kterou jsem se v závěru práce zaměřila, lze spatřovat snahu využít poznatky o obětech pro viktimologickou prevenci, a to nejen u neziskových organizací, ale také ze strany státu. Příkladem je plnění vládního Akčního plánu prevence domácího a genderově podmíněného násilí na léta 2015–2018. Stále však jsou v české praxi určité mezery a je třeba zdokonalovat kroky v boji s tímto celospolečenským problémem. Zejména je nutné zapracovat na informovanosti obyvatelstva, a to už od dětí a studentů, díky které lze alespoň částečně potlačit zažitá mýty a informovaní lidé budou snad i více obezřetní a empatictí. Navíc již dnes existuje nemálo programů a organizací soustřeďujících se na prevenci kriminality a na pomoc obětem, ale je třeba veřejnost s nimi více seznamovat. Mnohdy člověk ani netuší, jaké může využít možnosti. Přínosné by také bylo důslednější školení v oblasti viktimologie pro osoby, které se nejčastěji dostávají do styku s oběťmi, jako jsou policisté, soudci, státní zástupci, psychologové, psychiatři či pedagogové.

Téma obětí trestných činů rozhodně není pouze pro odborníky. Jak lze vidět v samotném závěru práce, i dnes ve společnosti probíhají vášnivé diskuze související s touto oblastí. Díky internetu a sociálním sítím nezůstává tato problematika schovaná za dveřmi odborných pracovišť, ale řeší se mezi širokou veřejností. Také proto by práce v tomto oboru rozhodně neměla polevovat a naopak by se měla stále více rozvíjet.

Seznam použitých zdrojů

Knižní publikace

BLATNÍKOVÁ, Š., FARIDOVÁ, P., ZEMAN, P. *Znásilnění v ČR – trestné činy a odsouzení pachatelé*. 1. vyd. Praha: IKSP, 2015. ISBN 978-80-7338-153-0.

BRUNA, E., *Vybrané kapitoly z kriminologie*. 2. vyd. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2014. ISBN 978-80-7408-099-9.

CIPROVÁ, K., a kol. *Pod hladinou: fakta a mýty o znásilnění*. 1. vyd. Praha: Gender Studies, o.p.s., 2010. ISBN 978-80-86520-31-5.

ČÍRTKOVÁ, L. *Forezní psychologie*. 3. upravené vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-461-9.

ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, příručka pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2.

ČÍRTKOVÁ, L. *Viktimologie pro forezní praxi*. 1. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0582-1.

DIBLÍKOVÁ, S. a kol. *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2015*. 1. vyd. Praha: IKSP, 2016. ISBN 978-80-7338-162-2.

DIBLÍKOVÁ, S. a kol. *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2016*. 1. vyd. Praha: IKSP, 2017. ISBN 978-80-7338-170-7.

GRÍVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. *Kriminologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-614-3.

GRÍVNA, T., ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014. ISBN 978-80-7400-513-8.

HOLCR, K. a kol. *Kriminologie*. 1. vyd. Praha: Leges, 2009. ISBN 978-80-87212-27-1.

CHMELÍK, J., a kol. *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*. 1. vyd. Praha: Portál 2003. ISBN 80-7178-739-6.

JELÍNEK, J., GRÍVNA, T., a kol. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. 1. vyd. Praha: Leges, 2012. ISBN 978-80-87576-39-7.

JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 4. vydání. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-160-1.

JELÍNEK, J. a kol. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 2. doplněné a rozšířené vyd. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-016-1.

JEŽKOVÁ, V. *Jen ano je ano. Trestný čin znásilnění ve světle Istanbulské smlouvy*. 1. vyd. Praha: profem, o.p.s., 2017. ISBN 978-80-904564-9-5.

JEŽKOVÁ, V. *Právek proti násilí na ženách: Bílá místa české legislativy*. 1. vyd. Praha: profem, o.p.s., 2016. ISBN 978-80-904564-7-1.

KARMEN, A. *Crime Victims, An Introduction to Victimology*. Pacific Grove: J'Brooks/Cole, 1984. ISBN 9781133049722.

KOVÁŘ, P. *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*. 1.vyd. Praha: Maxdorf, 2008. ISBN 978-80-7345-161-5.

MARTINKOVÁ, M. *Oběti některých kriminálních deliktů v České republice v roce 2004*. 1. vyd. Praha: IKSP, 2006. ISBN 80-7338-052-8.

MARTINKOVÁ, M. *Mezinárodní výzkum obětí trestné činnosti v Praze v roce 2000*. 1. vyd. Praha: IKSP, 2002. ISBN 80-7338-010-2.

MARTINKOVÁ, M. *Zkušenosti obyvatel české republiky s některými delikty – výsledky viktimologického výzkumu*. 1. vyd. Praha: IKSP, 2007. ISBN 978-80-7338-064-9.

MUSIL, J. Metodologické problémy výzkumu trestných činů. In KULÍŠKOVÁ, K. *K problematice obětí trestných činů a k výsledkům výzkumu obětí v české republice*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Bílý kruh bezpečí, 1999. ISBN 80-86008-57-6.

NOVOTNÝ, O. a ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. 3., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008. ISBN 978-80-7357-377-5.

SCHEINOST, M. a kol. *Kriminalita očima kriminologů*. 1. vyd. Praha: IKSP, 2010. ISBN 978-80-7338-096-0.

SVATOŠ, R. *Kriminologie*. 1. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. ISBN 978-80-7380-389-6.

SVATOŠ, R. *Prevence kriminality*. 2., aktualiz. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionální studií, 2016. ISBN 978-80-7556-009-4.

VÁLKOVÁ, H. a KUČHTA, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-429-2.

VELIKOVSKÁ, M., *Psychologie obětí trestných činů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2016. ISBN 978-80-247-4849-8.

ZAPLETAL, J. *Prevence kriminality*. 3., přeprac. vyd. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2008. ISBN 978-80-7251-270-6.

ZOUBKOVÁ, I., MOULISOVÁ, M. *Kriminologie a prevence kriminality*. 1. vyd. Praha: Armex, 2004. ISBN 80-86795-05-5

Odborné články

ČÍRTKOVÁ, L. *Mýty o obětech znásilnění*. Právo a rodina, č. 5/2014.

IDISIS, Y., EDOUTE, A. *Attribution of blame to rape victims and offenders, and attribution of severity in rape cases: Non-therapists and survivor and offender therapists*. International Review of Victimology. č. 3/2017.

MARTINKOVÁ, M. *K problematice obětí kriminality v ČR – výsledky výzkumné sondy*. Kriminalistika. 3/2015.

MARTINKOVÁ, M. *K současnému stavu poznávání zasažení obyvatel České republiky kriminalitou*. Trestněprávní revue. 4/2012.

ROUBALOVÁ, M., HOLAS, J., KOSTELNÍKOVÁ, Z., PEŠKOVÁ, M. *Výzkum obětí trestné činnosti – první výsledky*. Kriminalistika. 2/2018.

WEMMERS, J. *A Short History of Victimology*. Dubrovnik: Inter-University Centre of Dubrovnik, 2010. Dostupné z: <http://ssrn.com/abstract=2482627>

Právní předpisy a dokumenty

Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power, General Assembly resolution A/RES/40/34, 1985

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV

Doporučení Rec(2006)8 Výboru ministrů Rady Evropy členským státům ohledně pomoci obětem trestných činů

Internetové zdroje

STEM.cz. *Důvěra veřejnosti v českou policii trvale roste*. [online]. 26.7.2017 [cit. 2018-06-25]. Dostupné z: <https://www.stem.cz/duvera-verejnosti-v-ceskou-policii-trvale-roste/>

World Society of Victimology. *Welcome*. [online]. [cit. 2018-10-08]. Dostupné z: <http://www.worldsocietyofvictimology.org/welcome/>

World Society of Victimology. *Europe – Dubrnik, Croatia; XXXV Postgraduate Course on Victimology, Victim Assistance and Criminal Justice – Inter-University Centre*. [online]. [cit. 2018-10-08]. Dostupné z: <http://www.worldsocietyofvictimology.org/wsv-events/victimology-courses/europe-dubrovnik-croatia/>

Victim Support Europe. *About us*. [online]. [cit. 2018-10-08]. Dostupné z: <https://victimsupport.eu/about-us/>

Bílý kruh bezpečí. *Přehled osobních konzultací v poradnách Bílého kruhu bezpečí 1. pololetí 2018*. Dostupné na: <https://www.bkb.cz/o-nas/zakladni-udaje-o-organizaci/statistiky/>

ROSA – centrum pro ženy. *Ženy – oběti domácího násilí, statistika za rok 2016* [online]. 21.11.2017 [cit. 2018-06-25]. Dostupné z: <http://rosa-os.cz/wp-content/uploads/2017/11/ROSA-statistika-za-2016-web.pdf>

Akční plán prevence domácího a genderově podmíněného násilí na léta 2015-2018. Úřad vlády ČR, 2015. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/Akni-plan-prevence-domaciho-a-genderove-podmineneho-nasili.pdf>

Souhrnná zpráva za rok 2017 o plnění Akčního plánu prevence domácího a genderově podmíněného násilí na léta 2015-2018. Úřad vlády ČR. 2018. Dostupné na: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/Aktuality/Souhrnna_zprava_AP_DN_2017_na_vladu.pdf

Akční plán prevence kriminality na léta 2016 až 2020. Ministerstvo vnitra České republiky. Dostupné na: <https://www.mvcr.cz/clanek/akcni-plan-prevence-kriminality-2016-2020.aspx>

Statistické přehledy kriminality Policie ČR za rok 2017. Dostupné na: <https://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2017.aspx>

Statistické přehledy kriminality Policie ČR za rok 2018. Dostupné na: <https://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2018.aspx>

epravo.cz. Právní aspekty fenoménu MeToo [online]. 20.03.2018 Dostupné na: <https://www.epravo.cz/top/aktualne/pravni-aspekty-fenomenu-metoo-107326.html?mail>

Úřad vlády České republiky. Úmluva Rady Evropy o prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí: mýty a fakta. Dostupné na: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/Projekt_OPZ/Vystupy_projektu/Brozura-Umluva-proti-nasili-na-zenach-FINAL.pdf

Abstrakt

Cílem této diplomové práce je poskytnout informace o viktimologii, o její historii, o tom, na jaké otázky se tento obor zaměřuje, a jaké poznatky přináší. Následně jde o analýzu toho, zda a jakým způsobem lze tyto poznatky využít pro oblast prevence kriminality, a jestli díky nim lze přijmout efektivnější preventivní opatření orientované na oběti trestných činů a které to jsou.

Z obsahového hlediska je tato práce rozčleněna na úvod, závěr a šest kapitol. První kapitola se pro uvedení práce do širšího kontextu věnuje kriminologii jakožto zastřešujícímu tématu viktimologie a prevence kriminality.

Druhá kapitola se zaměřuje na otázku kriminality, jakou roli v ní mají oběti a jaké jsou možnosti její kontroly. Vymezuje pojem kriminality a její základní charakteristické znaky. Je zde popsán rozdíl mezi skutečnou, registrovanou a latentní kriminalitou a co nejčastěji způsobuje její latenci.

Třetí kapitola poskytuje podrobnější výklad o samotné viktimologii. Stručně je popsána historie tohoto oboru. Jsou zde blíže rozpracovány hlavní viktimologické pojmy, kterými jsou viktimnost, viktimizace a také pojem obětí trestných činů, jejich typologie a rozdíly od pojmu poškozeného. Dále jsou zmíněny viktimologické výzkumy a jejich význam. Na závěr jsou vybrány některé mýty o obětech, které ovlivňují jejich postavení.

Čtvrtá kapitola se týká pomoci obětem kriminality, která se dělí na laickou a odbornou. V rámci té odborné se pak zabývá programy tzv. restorativní justice. Je zde zmíněno několik nestátních neziskových organizací, které se podílí nejen na pomoci obětem trestné činnosti, ale také na realizaci preventivních opatření.

Prevenici kriminality se věnuje pátá kapitola. Člení prevenci do různých typologií, zejména podle okruhu adresátů a podle obsahového zaměření. Poté blíže rozpracovává tzv. viktimologickou prevenci. Tato kapitola řeší prevenci v obecné rovině a nezaměřuje se na určité oblasti kriminality.

V šesté závěrečné kapitole jsou aplikovány viktimologické poznatky, ke kterým práce dospěla v předchozích kapitolách, na konkrétnější skupinu trestných činů, na mravnostní kriminalitu. Zejména se zaměřuje na trestný čin znásilnění. Další část této kapitoly zkoumá, která preventivní opatření lze pro tento typ kriminality využít. Na závěr práce jsou zmíněna dvě aktuální témata související s otázkou obětí mravnostní kriminality, a to hnutí #MeToo a ratifikace Úmluvy Rady Evropy o prevenci a potírání násilí na ženách a domácího násilí, neboli zkráceně Istanbulske úmluvy.

Abstract

The aim of this thesis is to provide an information about victimology, its history, on what issues this field of study focuses and what knowledge it provides. Then it is about analysis of whether and how it is possible to use this knowledge for the field of crime prevention and whether it is possible to take more effective preventive measures oriented at the crime victims and what they are.

This thesis is divided to introduction, conclusion and six chapters. For introducing the topic into a wider context, the first chapter deals with criminology as the overarching theme of victimology and crime prevention.

The second chapter focuses on the criminality, what role victims have in it and what are the possibilities of its control. It defines a concept of crime and its basic characteristics. There is a description of the deference between actual, registered and latent criminality, and what mostly causes its latency.

The third chapter provides detailed interpretation of the victimology. The history of this field is briefly described. The principal victimological concepts are defined here, such as victimity, victimization and also crime victims, their typology and differences from the injured party. There are also mentioned the victimology studies and their significance. In conclusion of this chapter there are selected myths about victims, which affect their position.

The forth chapter is about help for crime victims, which is divided into laical and professional. Within the professional one, it deals with programs of so-called restorative justice. There are mentioned several non-governmental non-profit organizations that are involved not only in helping crime victims but also in the realization of preventive measures.

Prevention of crime is included in the fifth chapter. It divides prevention into various typologies, mainly according to the range of addressees and to focusing of content. Then it elaborates the so-called victimological prevention. This chapter deals with prevention in general terms and does not focus on certain areas of crime.

In the sixth final chapter the victimological knowledge gained in the previous chapters are applied to specific group of crimes, to moral criminality. It focuses especially on rape. Next part of this chapter examines, which preventive measures could be used in case of this type of crimes. In conclusion of this theses there are mentioned two current topics related to the victims of sexual criminality, #MeToo movement and ratification of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, shortly Istanbul Convention.

Název práce a klíčová slova / Thesis title and key words

Název práce: Význam viktimologie pro prevenci kriminality

Thesis title: Significance of Victimology for the Crime Prevention

Klíčová slova: viktimologie, prevence kriminality, oběti trestných činů

Key words: victimology, crime prevention, victims of crime